

วารสารวิชาการ
ศึกษิตาลัย
Sueksitalai Journal

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2565

Vol.3 No.2 (May – August 2022)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

พิมพ์จำนวน 500 เล่ม

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน / ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม / ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารศึกษิตาลัย เป็นวารสารวิชาการของวัดศรีสุมงคล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเผยแพร่ผลงานวิจัย ผลงานสร้างสรรค์ และผลงานวิชาการของนักวิชาการจากหน่วยงานทางการศึกษา นิสิต/นักศึกษา คณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ และนักวิจัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา การศึกษา ภาษาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ คติชนวิทยา การท่องเที่ยว และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น

ที่ปรึกษา

พระราชรัตนาลงกรณ์,รศ.ดร.

พระศรีวิชฌโมลี

พระครูภาวนาธรรมโมชิต,ดร.

พระครูอนุกุลวรกิจ

เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย

รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย

เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย

เจ้าอาวาสวัดศรีสุมงคล

บรรณาธิการบริหาร

พระมหาสมเด็จ มหาสมิทธิ,ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระมหาประหยัด ปญญาโร,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

กองบรรณาธิการ

พระเดชขจร ขนฺติโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พระมหาจำนงค์ สิริวัฒนโธ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ดร.กัมพล นววัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พระธีระศักดิ์ ธมฺมวโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

รศ.ดร.รักชนก แสงภักดีจิต

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

รศ.ดร.ไพโรจน์ บัวสุข

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ดร.ปาริชาติ ทุมพันธ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

ดร.สกุล อ้นมา

มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.จิตาภา เร่งมีศรีสุข

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ดร.เกษภา ผาทอง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

นายแสงจ้อย อินทรจักร

มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

นายขจรศักดิ์ วิเศษสุนทร

สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอภิวัฒน์ชัย พุทธจร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

นางอิงอร บุตรศรีมา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พระมหาจยุทธ กิตติยุตโต

วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง)

พระมหาชิษณุพงศ์ สุทธิวิธเมธี

วัดชัยพร

งานบันทึกข้อมูล

พระเกษงา จารุธมโม

วัดศรีสุมังค์

พระมหาอภิเมงค อภิวิธเมธี

วัดศรีสุมังค์

ศิลปกรรม

นายกิตติศักดิ์ พรหมกุล

สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พิสูจน์อักษร

นายสุวิทย์ ขาวนอก

นักวิชาการอิสระ

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นายจันทวี ชัยสว่าง

ไวยาวัจกรวัดศรีสุมังค์

นายชาญไชย พิมพ์คำ

ไวยาวัจกรวัดเนินพระนาวี

สำนักงาน : 962 หมู่ 9 วัดศรีสุมังค์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 43000

โทรศัพท์ : 086 889 4578, 087 853 1097

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ถนนประจักษ์ศิลปาคม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 43000

โทรศัพท์ : 0-4246-0082

บทบรรณาธิการ

วารสารศึกษิตาลัยฉบับนี้ เป็นปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2565 วารสารศึกษิตาลัยฉบับนี้ ได้รับการคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (ศูนย์ TCI) ได้ถูกจัดกลุ่มคุณภาพวารสารประจำปี พ.ศ. 2565 ให้เป็นวารสารที่มีคุณภาพ กลุ่มที่ 2 (TCI ฐาน 2) และอยู่ในฐานข้อมูล TCI จนถึง 31 ธันวาคม 2567 ในการนี้วารสารศึกษิตาลัย ได้พยายามปรับปรุงทั้งรูปแบบและเนื้อหาให้มีคุณภาพและตรงตามข้อกำหนดที่ TCI กำหนดไว้ทุกประการ

บทความในวารสารฉบับนี้ มีจำนวน 5 บทความ เป็นบทความวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ประยุกต์ จำนวน 2 บทความ ได้แก่ บทความวิชาการเรื่อง “ความพยายาม : มูลเหตุแห่งความขัดแย้ง” โดย พระวันชัย ภูริทัตโต และบทความวิชาการเรื่อง “ปฏิกิจสมุปปาท : ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผลในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน” โดย พระครูอุดมฐิติคุณ (อิทธิพล จำปาศรี) และบทความวิจัย การบริหารจัดการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 3 บทความ ได้แก่ บทความวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร” โดย ปัทมนันท์ เขมพิพิศน์ บทความวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์นโยบาย ยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย” โดย ภณทิลา น้อยเจริญ และบทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย” โดย ทรัพย์ อมรภิญโญ อนุอมศิลป์ จันคนากิติกุล รัฐการ บัวศรี กิตติมาพร ชูโชติ และประภัสสร ชี้อตรง บทความทั้ง 5 บทความ ได้ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ บทความละ 2 ท่าน เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ขอขอบคุณผู้สนับสนุนบทความทุกท่าน ที่ส่งบทความมาตีพิมพ์ ขอขอบคุณกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้สละเวลากลับมากรองบทความ ชี้แนะ แก้ไข ทำให้บทความมีความสมบูรณ์ ขอขอบคุณกองบรรณาธิการทุกท่าน ที่ได้สละเวลาในการตรวจทานต้นฉบับ ส่งบทความให้ผู้สนับสนุนแก้ไข ส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จัดรูปเล่ม ประสานงานกับโรงพิมพ์ จนวารสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

(พระมหาสมเด็จ มหาสมิทธิ, ผศ.ดร.)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	ก-ค
บทบรรณาธิการ	ง-ง
สารบัญ	จ-ฉ
บทความวิชาการ	
ความพยาบาท : มูลเหตุแห่งความขัดแย้ง	1-14
MALEVOLENCE : CAUSE OF CONFLICT	
พระวันชัย ภูริทัตโต	
ปฏิจจสมุปบาท : ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผลในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน	15-28
PATICCASAMUPPADA : SCIENCE OF REASONING IN VIPASSANA MEDITATION	
พระครูอุดมจิตฺตคุณ (อิทธิพล จำปาศรี)	
บทความวิจัย	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร	29-42
FACTORS AFFECTING THE DECISION TO USE THE NURSING HOME FOR THE ELDERLY IN BANGKOK	
ปัทมนันท์ เขมพิพิศน์, ปาลิดา ศรีศรีกำพล	
วิเคราะห์นโยบาย ยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย	43-56
ANALYZE POLICIES STRATEGIES AND IMPACTS OF THE DEVELOPMENT SPECIAL ECONOMIC ZONES IN THE BORDER AREA OF THAILAND NONG KHAI PROVINCE	
ภัณฑิลา น้อยเจริญ	

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชน แม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย	57-70
PACKAGING AND BRANDING DEVELOPMENT FOR TOMATO COOKIES BAN SIKAI NUEA FARMER MAID COMMUNITY ENTERPRISE NONG KHAI PROVINCE	
ทรัพย์ อมรวิญญู, ถนอมศิลป์ จันคณาภิตกุล, รัฐการ บัวศรี, กิติมาพร ชูโชติ ประภัสสร ชื่นตรง	
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารศึกษิตาลัย	71-71
คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ	72-84

ความพยาบาท : มูลเหตุแห่งความขัดแย้ง*

MALEVOLENCE : CAUSE OF CONFLICT

พระวันชัย ภูริทัตโต

Phra Wanchai Bhuridatto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand.

E-mail: 11anan@windowslive.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของความพยาบาทในทัศนะต่าง ๆ และเพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งที่มีมูลเหตุมาจากความพยาบาท ผลการศึกษา พบว่า ความพยาบาทนั้นเกิดขึ้นกับเราได้ทุกขณะ ซึ่งอาจเกิดจากคนใกล้ตัว ในที่ทำงาน ที่สาธารณะ มูลเหตุอาจมาจากการถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ถูกหักหลัง ถูกรังแก ถูกขัดขวางขัดขาน ถูกข่มขู่ข่มขืน ถูกด่าว่าเสียหาย ถูกใส่ร้ายป้ายสี ถูกติฉินนินทา เป็นต้น เมื่อมากระทบกับเราแล้ว ถ้าจิตใจไม่เข้มแข็งพอ ก็จะเกิดเป็นความอาฆาตพยาบาทในที่สุด การเข้าใจในอารมณ์ที่เป็นมูลเหตุแห่งความขัดแย้ง มีปรากฏในชาดกเรื่องเสรีวณิชชาดก อันเป็นต้นกำเนิดของความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระพุทธเจ้ากับพระเทวทัต ในครั้งเสวยพระชาติเป็นพ่อค้าแร่ และเป็นผลสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันชาติ ดังนั้น เราควรที่จะรู้จักการจัดการความขัดแย้ง เพื่อขจัดความพยาบาทให้ออกไปไกลตัว หลักการจัดการคือ การหลีกเลี่ยง การประนีประนอม การร่วมมือ และการรับฟังปัญหาก่อนเกิดความขัดแย้งอย่างเข้าอกและเข้าใจของอีกฝ่าย เพราะหากเราเข้าไปกระทบกับความขัดแย้งโดยตรงแล้ว ผลที่ได้นั้นมีแต่ผลเสีย เสียทั้งตนเอง เสียทั้งทรัพย์ เสียทั้งชื่อเสียง และเสียหายถึงประเทศชาติอีกด้วย การเข้าใจถึงความขัดแย้งนั้น จำเป็นที่จะต้องทราบสาเหตุ และทราบถึงวิธีการแก้ไข อันเป็นหัวใจในการแก้ไขปัญหา ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันล้วนแล้วเกิดจากความขัดแย้งด้วยกันทั้งสิ้น การนำเอาเสรีวณิชชาดกมาศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความขัดแย้ง จึงเป็นส่วนหนึ่งในบทความนี้

คำสำคัญ: ความพยาบาท, มูลเหตุ, ความขัดแย้ง

---

* Received: 3 August 2022; Revised: 29 August 2022; Accepted: 30 August 2022

Abstract

this academic article The objectives of this study were to study the meaning of vengeance in various perspectives and to study conflict management. It can happen to us anytime. This could be caused by someone close to you, at work, or in public. The cause could be from insults, hatred, betrayal, bullying, kick-off. crossed over insulted slandered Being slandered by Ti Qin, etc., when it comes to affecting us If the mind is not strong enough will eventually become malice Understanding the emotions underlying the conflict There appears in the Jataka story of Serivanichjataka. which was the origin of the conflict between the Buddha and Devadatta In his life as a peddler And as a consequence to the present day, so we should know how to manage conflicts. to get rid of the vengeance to go far away The management principle is avoidance Compromise, cooperate and listen to problems before conflicts with empathy and understanding of the other party. because if we directly affect the conflict The result was only negative. lose oneself lose all property lose reputation and damage to the country as well understanding that conflict need to know the cause and know how to fix which is the heart of solving various problems that occur in today's society are all caused by conflicts together Bringing Serivanichjataka to study in order to know the conflict is therefore a part of this article.

Keywords: Malevolence, Cause, Conflict.

บทนำ

ในปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ทั้งนี้ เนื่องจากความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีความรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ย่อโลกให้เล็กลงและเชื่อมโยงโลกเข้าด้วยกัน ส่งผลให้องค์การยุคปัจจุบันต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงองค์การของตนเองให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การดำเนินงานและการจัดการองค์การในปัจจุบัน จึงแตกต่างจากในอดีตเป็นอย่างมาก จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารยุคใหม่ที่ต้องเผชิญ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การแข่งขันทางธุรกิจ จากทั่วทุกมุมโลก ตลอดจนพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป (วรัญญา กลัวผิด, 2560) ทำให้เกิด

ความขัดแย้งกันในเชิงการค้า ธุรกิจ และการเมือง ได้ง่ายมากยิ่งขึ้น เพราะโลกยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคไร้พรมแดน มีการไหลเวียนอย่างเสรีและไร้ขีดจำกัดของฐานความรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าในทุกภาคส่วน ดังนั้น องค์การธุรกิจจึงต้องได้รับการผลักดันและสนับสนุนให้พนักงานสร้างความสามารถในการเรียนรู้ เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา และเพื่อให้ก้าวทันกับสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ (ยุรพร ศุภธรัตน์, 2553) จึงทำให้เกิดความขัดแย้ง การกระทบกระทั่งกันระหว่างกลุ่มคน จนเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และศาสนา ทำให้เกิดความเสียหายต่อประเทศได้ ซึ่งความขัดแย้งนี้แม้แต่ในอดีต เหตุแห่งความความขัดแย้งที่สำคัญต่าง ๆ เกิดจากเหตุแห่งการค้าบ้าง เกิดจากธุรกิจบ้าง เกิดจากการเมืองบ้าง เมื่อมีความขัดแย้งแล้ว เราต้องมีความจำเป็นต้องรู้จักสาเหตุของความขัดแย้ง รู้จักการจัดการความขัดแย้ง และลดข้อขัดแย้งได้ ซึ่งบทความนี้จะทำการศึกษาวิธีการจัดการความขัดแย้งในทัศนะต่าง ๆ เพื่อเป็นวิธีการในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในอนาคตต่อไป

ความพยายาม

ความหมายความพยายาม

พระราชวรณีย์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายของความพยายามไว้ว่า ความพยายามคือ ความขัดเคืองแค้นใจ ความเจ็บใจ, ความคิดร้าย ตรงข้ามกับเมตตา ในภาษาไทยหมายถึง ผูกใจเจ็บและคิดแค้น (พระราชวรณีย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2527)

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมายของคำว่า พยายาม ไว้ว่า พยายาม คือ ความปองร้ายผู้อื่น ความผูกใจเจ็บและอยากแก้แค้น พยายาม หมายถึงอาการที่จิตเกิดความดิ้นรนเดือดร้อน ซึ่งเคียดเกลียดชัง ผูกใจเจ็บเคียดแค้นเมื่อถูกด่าว่าหรือถูกทำร้าย คิดหาอุบายหรือวิธีที่จะทำร้ายตอบ เป็นเหตุให้จิตใจเร่าร้อน กระวนกระวาย ไม่สงบใจได้ พยายาม จัดเป็นนิรณ คือเครื่องปิดกั้นขัดขวางมิให้บรรลุถึงความดีและปิดกั้นความดีมิให้เข้าถึงจิต และเป็นมโนทุจริต คือความประพฤติชั่วทางใจอย่างหนึ่ง พยายามเกิดจากปฏิกิริยา คือถูกกระทบกระทั่งแล้วไม่พอใจไม่ชอบใจ แก้ได้ด้วยการศึกษา เมตตา กรุณา หรือมูทิตา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช,ป.ธ.9), 2548)

พระศรีญาณโสภณ (สุวิทย์ ปิยวิชโช) กล่าวว่า ความพยายามคือ ความคิดที่จะทำให้ผู้อื่นประสบความพินาศ ย่อยยับ โดยความคิดปองร้ายของผู้มุ่งจะทำร้ายชีวิตของสัตว์อื่น ทำให้จิตของเราเก็บเกี่ยวเฉียวโฉบอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง อิจฉา นิินทา อาฆาต พยายาม ชุนแค้น ขัดเคือง นานาชนิดเอาไว้ ถ้าไม่มีวิธีชำระก็จะเกิดสุมใจขึ้นมา กระทั่งไม่อาจนอนได้อย่างมีความสุข หากไม่ชำระ

ร่างกาย ฉันทใจที่ไม่ถูกชำระจะทำให้ผืนร้าย อารมณ์หงุดหงิดหลับไม่สนิท ฉันทนั้น เราต้องถามตนเองก่อนว่า เราต้องการยุติการแผ่ผลของกรรมกับคน ๆ นั้น เพียงภพนี้หรือต้องการจะพบเขาจะเจอเขาอีกในชาติต่อ ๆ ไป เราต้องการจะยุติปัญหาเหล่านี้เพียงภพชาตินี้ หรือต้องการลากยาวไปถึงภพชาติข้างหน้า เรามีสิทธิเสรีในตัวเราที่จะหยุดหรือสร้างเหตุต่อไปอีก บางคนรักมา หลงมา เพราะเขาดีมาก ก็ปรารถนาให้พบกันทุกภพทุกชาติ บางคนก็อธิษฐานไม่ขอร่วมเดินทาง แต่ก็ไม่เคยโทษ ในที่สุดผลของการไม่เคยโทษ คือไม่เคยยอมให้อภัย ก็เหมือนการผูกสิ่งที่เราไม่ชอบไว้ที่เอวตนเองตลอดเวลา การให้อภัยจะทำให้เราสามารถยุติปัญหาต่าง ๆ ได้เหมือนคนล้างแก้วน้ำสะอาด ทำให้เหมาะสมที่จะรองรับน้ำบริสุทธิ์ที่เทลงไปในใหม่ เหมือนการโยนของที่เราไม่ชอบทิ้งเสีย โดยไม่ต้องเสียเวลาการให้อภัย คือการแสดงกำลังใจที่ยิ่งใหญ่ที่สุด อภัยทานเวลาจะให้ ไม่ต้องไปขอใคร ไม่เหมือนใครมาขอเงินเรา เราต้องควักกระเป๋าให้ แต่ให้อภัย เราไม่ต้องหาจากไหน และไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการสูญเสีย (พระศรีญาณโสภณ (สุวิทย์ ปิยวิฑูโร), 2552)

ความหมายความพยาบาทที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ความหมายของความพยาบาท มีปรากฏในคัมภีร์ที่ขนิทาย ลีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร กล่าวถึงความหมายของความพยาบาทไว้ว่า คำว่า อาฆาต ความอาฆาต ในพระบาลีนั้นมีวิเคราะหว่า เป็นที่มากระทบแห่งจิต คำนี้เป็นชื่อของความพยาบาท สุภาสิต และคำที่เป็นพุทธภาษิตของคนพวกใดพวกหนึ่ง คือพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก หรือมารดาบิดา อย่างที่ตรัสไว้ว่า คนโกรธย่อมไม่รู้ธรรม คนโกรธย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อรชนถูกความพยาบาทครอบงำ ย่อมมืดตื้อตันที่ ความพยาบาทก่อให้เกิดความพินาศ ความพยาบาททำให้จิตกำเริบ คนไม่รู้จักความพยาบาทซึ่งเป็นภัยเกิดในจิต ดังนี้ (อง.สตตก. (ไทย), 23/61/452-453)

ความหมายความพยาบาทที่ปรากฏในสังโยชน์

ความพยาบาทร้ายแรงกว่าอัคคีภัย สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากไฟภายใน คือ โทสะนั้น มีมากกว่าไฟภายนอกอย่างเทียบกันไม่ได้ ลองนึกดูว่าโลกที่มีประชากรหลายพันล้านคนนี้ วันหนึ่ง ๆ มีเพลิงโทสะเกิดขึ้นกี่ครั้ง เมื่อเพลิงโทสะเกิดขึ้น แทนที่จะทำให้สว่าง กลับทำให้จิตใจให้มืดมิดยิ่งขึ้น คนโกรธย่อมไม่รู้จักประโยชน์ของตนและของผู้อื่นขัดตามความเป็นจริง คนโกรธย่อมก่อกรรมที่ทำได้ยากเหมือนทำได้ง่าย คนโกรธ ฆ่าบิดามารดาได้ ฆ่าพระอรหันต์ก็ได้ ฆ่าตนเองก็ได้ ฆ่าใครต่อใครก็ได้ เรื่องที่ร้ายแรง หรือทารุณโหดร้ายขนาดไหน คนพยาบาททำได้ทั้งนั้น (อภิ.สง. (ไทย), 34/1064/272)

การแสดงออกของความพยายาม

ความพยายามเป็นการเตรียมพร้อมของเราในการป้องกันตัวเองจากสิ่งที่มีผลกระทบต่อตัวเรา การแสดงออกมักจะเต็มไปด้วยอารมณ์ร้อน และพฤติกรรมก้าวร้าว แต่สังคมมีกฎเกณฑ์ และกฎหมาย ดังนั้น ทุกคนควรที่จะควบคุมอารมณ์โกรธ ดังนี้

1) การแสดงออก (Expression) การแสดงออกถึงความพยายาม ไม่ใช่ให้แสดงความก้าวร้าว แต่ให้แสดงว่าท่านต้องการอะไร และจะได้สิ่งนั้นได้อย่างไร โดยที่ไม่ทำร้ายคนอื่น โดยหลักการเคารพตัวเองและเคารพผู้อื่นด้วย

2) การกดความพยายาม (Suppressing) ซึ่งสามารถกระทำได้โดยหยุดคิดเรื่องที่โกรธ คิดสิ่งที่ดี และมีความสุข เปลี่ยนความพยายามไปในทางสร้างสรรค์ ข้อเสีย คือ เมื่อท่านไม่สามารถแสดง ความพยายาม ความเครียดยังคงอยู่ อาจจะทำให้ท่านเป็นความดันโลหิตสูงหรือซึมเศร้า นอกจากนั้น อาจจะทำให้เกิดผลเสียอย่างอื่น คือ ไปแสดงความพยายามกับคนอื่นที่ไม่มีส่วนร่วม กล่าวร้ายลับหลัง แทนที่จะเผชิญหน้าแก้ปัญหา มักจะมีพฤติกรรมพุดจาจากกลาง ไม่เป็นมิตร ถูกคนอื่นเป็นประจำ ตำหนิใน ทุก ๆ เรื่อง คนกลุ่มนี้มักจะมีเพื่อนน้อย (พระปลัดประสิทธิ์ เขมรโต, 2560) ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระ สาริบุตร ได้แสดงขั้นตอนของความพยายามอย่างละเอียด ดังนี้ (1) ทำจิตให้ชุ่มมัว (2) ทำให้หน้าเงา หน้าอ หน้าบุด หน้าเบี้ยว (3) ทำให้คางสั้นปากสั้น (4) เปล่งผรุสวาจา (คำหยาบ) (5) เหลียวดูทิศ ต่าง ๆ เพื่อหาท่อนไม้ (6) จับท่อนไม้และศาสตรา (7) เจือท่อนไม้และศาสตรา (8) ให้ท่อนไม้และ ศาสตราถูกต้อง (ผู้อื่น) (9) ทำให้เป็นแผลเล็กแผลใหญ่ (10) ทำให้กระดูกหัก (11) ทำให้อวัยวะน้อยใหญ่ หลุดไป (12) ทำให้ชีวิต (ผู้อื่น) ดับ (13) ฆ่าผู้อื่น แล้วจึงฆ่าตน (ความพยายามขั้นสูงสุด) (ขุ.ม. (ไทย), 29/384/199)

สาเหตุของความพยายาม

สาเหตุที่ทำให้โกรธมีมากมาย แม้สาเหตุจะมีมากจนดูเหมือนว่าไม่อาจจะบรรยายได้หมด แต่ใน อาชาตวัตตสูตร กล่าวว่า สาเหตุแห่งความอาฆาต หรืออาฆาตวัตต 10 ประการ คือ

1. ผู้นี้ได้ทำความเสื่อมเสียแก่เราแล้ว
2. ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา
3. ผู้นี้จักทำความเสื่อมเสียแก่เรา
4. ผู้นี้ได้ทำความเสื่อมเสียแก่ผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเราแล้ว
5. ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
6. ผู้นี้จักทำความเสื่อมเสียแก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
7. ผู้นี้ได้ทำประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเราแล้ว

8. ผู้นี้กำลังทำประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
9. ผู้นี้จักทำประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
10. ความอาฆาตเกิดขึ้นในฐานะอันไม่ควร (อง.ทสก. (ไทย), 24/79/177)

ความพยาบาทมักมีจุดเริ่มต้นจากความไม่พอใจเล็กน้อย ๆ ที่เราไม่ยอมดื้อมันเสียตั้งแต่ที่แรก ปล่อยไว้สร้างความขัดใจ กระทบกระเทือนจิตใจขึ้นมา กลายเป็นความพยาบาท จ้องแค้นต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น (อง.สตตก. (ไทย), 23/64/125) ความคิดประทุษร้ายบุคคลที่มีจิตใจเต็มไปด้วยโทสะ จะมีพฤติกรรมที่เป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ โทสะเกิดแก่บุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้นมีจิตใจเดือดร้อน เศร้าหมอง เป็นสนิมอยู่ในจิตใจโดยลำดับ (สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆมหาปริณายก, 2500) จากปฏิฆะกลายเป็นโกธะ จากโกธะกลายเป็นโทสะ จากโทสะกลายเป็นพยาบาท ใหม่นี้ก็คือประทุษร้ายเชื้อไฟนั้นเองให้ไหม้น้อยหรือมาก ก็สุดแต่กำลังของพยาบาทที่น้อยหรือมากเทียบกันได้กับบุคคล หรือหมู่ชน ก็อาจเทียบได้ อย่างเช่นที่แรก ก็กระทบกระทั้งกันเป็นปฏิฆะ แร้งขึ้นก็เป็นโกธะ คือโกรธกัน แร้งขึ้นก็เป็นโทสะประทุษร้ายใจของตัวเองของแต่ละคนทีโกรธกัน แล้วก็มาเป็นพยาบาท ถึงกับทำร้ายกัน มุ่งปองร้ายกัน ก็ทำให้เกิดกรรมคือการกระทำ ทำร้ายกันระหว่างคนสองคน ระหว่างคนสองหมู่ ตั้งแต่หมู่เล็กจนถึงหมู่ใหญ่ จนถึงเป็นสงครามขึ้นมา เป็นระหว่างชาติหรือหลายชาติ นี่ก็เนื่องมาจากกิเลสกองโทสะดังที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น (พระปลัดประสิทธิ์ เขมรโต, 2560)

ความพยาบาท มาจากความมีโทสะ หรือความโกรธ แล้วพัฒนาเป็นความอาฆาต เกิดเป็นประทุษร้าย ทำลายล้างทรัพย์สิน และจ้องแค้นต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น ดังปรากฏในชาดกเรื่อง เสรีวาณิชชาดก บุคคลไม่ควรที่จะอาฆาตพยาบาทซึ่งกันและกัน ควรที่จะมีเมตตาต่อกัน ไม่มุ่งร้าย ไม่ดูดาจนทำให้ควบคุมตนเองไม่ได้ ดังนั้น ควรหมั่นให้อภัยตนเองและผู้อื่น โดยให้ห่างไกลจากความขัดแย้งที่มาจากความโกรธ ดังจะขอยกเรื่องเล่าในพระไตรปิฎก มากเล่าให้เห็นเหตุของความพยาบาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ดังปรากฏในเสรีวาณิชชาดก ความว่า

ในอดีตกาล ในกัปที่ 5 แต่ภัทรกัปนี้ พระโพธิสัตว์ได้เป็นพ่อค้าเร่ ชื่อว่าเสรีวะ ในแคว้นเสรีรัฐ เสรีวาณิชนั้น เมื่อไปเพื่อต้องการค้าขายกับพ่อค้าเร่ผู้ใดคนหนึ่ง ชำมแม่น้ำชื่อว่านิลพาหะ แล้วเข้าไปยังพระนครชื่อว่าอริฏฐปุระ แบ่งถนนในนคร (ไปคนละทาง) กันแล้ว เทียวขายสินค้าในถนนที่ประจบกับตน ฝ่ายวาณิชนอกนี้ ยึดเอาถนนที่ประจบเข้ากับตนเท่านั้น ในนครนั้นได้มีตระกูลเศรษฐีตระกูลหนึ่งเป็นตระกูลเก่าแก่ บุตร พี่น้องและทรัพย์สินทั้งปวงได้หมดสิ้นไป ได้มีเด็กหญิงคนหนึ่งเหลืออยู่กำยำ ยายหลานแม้ทั้งสองนั้นกระทำการรับจ้างคนอื่นเลี้ยงชีวิต ในเรือนได้มีผาดทองที่มหาเศรษฐีของยายกับหลานนั้นเคยใช้สอย ถูกเก็บไว้กับภานะอื่น ๆ เมื่อไม่ได้ใช้สอยมานาน เขม่าก็จับ ยายและหลานเหล่านั้นย่อมไม่รู้แม้ความที่ถาดนั้นเป็นผาดทอง

สมัยนั้น วาณิชโลเลคนนั้นเที่ยวร้องขายของว่า จงถือเอาเครื่องประดับ จงถือเอาเครื่องประดับ ได้ไปถึงประตูบ้านนั้น กุมาริกานั้นเห็นวาณิชนั้น จึงกล่าวกะยายว่า ยาย ขอยายจงซื้อเครื่องประดับอย่างหนึ่งให้หนู ยายกล่าวว่า หนูเอ๋ย เราเป็นคนจน จักเอาอะไรไปซื้อ กุมาริกากล่าวว่า พวกเรามีถาดใบนี้อยู่ และถาดใบนี้ไม่เป็นอุปการะเกื้อกูลแก่พวกเรา จงให้ถาดใบนี้ แล้วถือเอา (เครื่องประดับ) ยายจึงให้เรียกนายวาณิชมา แล้วให้นั่งบนอาสนะ ให้ถาดใบนั้น แล้วกล่าวว่า เจ้านาย ท่านจงถือเอาถาดนี้ แล้วให้เครื่องประดับอะไร ๆ ก็ได้แก่หลานสาวของท่าน นายวาณิชเอามือจับถาดนั้นแล คิดว่าจักเป็นถาดทอง จึงพลิกเอาเข็มขัดที่หลังถาด รู้ว่าเป็นทอง จึงคิดว่าเราจักไม่ให้อะไร ๆ แก่คนเหล่านี้ จักนำเอาถาดนี้ไป แล้วกล่าวว่า ถาดใบนี้จะมีราคาอะไร ราคาของถาดใบนี้ แม้กึ่งมาสกก็ยังไม่ถึง จึงโยนไปที่ภาคพื้น แล้วลูกจากอาสนะหลีกไป ฝ่ายพระโพธิสัตว์คิดว่า คนอื่นย่อมได้เพื่อจะเข้าไปยังถนนที่นายวาณิชนั้นเข้าไป แล้วออกไป จึงเข้าไปยังถนนนั้น ร้องขายของว่า จงถือเอาเครื่องประดับ ดังนี้ ได้ไปถึงประตูบ้านนั้นนั้นแหละ กุมาริกานั้นกล่าวกะยายเหมือนอย่างนั้นแหละอีก

ลำดับนั้น ยายได้กล่าวกะกุมาริกานั้นว่า หลานเอ๋ย นายวาณิชผู้มายังเรือนนี้ โยนถาดนั้นลงบนภาคพื้นไปแล้ว บัดนี้ เราจักให้อะไรแล้ว ถือเอาเครื่องประดับ กุมาริกากล่าวว่า ยาย นายวาณิชคนนั้น พุดจาหยาบคาย ส่วนนายวาณิชคนนี้ น่ารัก พุดจาอ่อนโยน คงจะรับเอา ยายกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นจงเรียกเขามา กุมาริกานั้นจึงเรียกนายวาณิชนั้นมา

ลำดับนั้น ยายและหลานได้ให้ถาดใบนั้นแก่พระโพธิสัตว์นั้น ผู้เข้าไปยังเรือนแล้วนั่ง พระโพธิสัตว์นั้นรู้ว่า ถาดนั้นเป็นถาดทอง จึงกล่าวว่า แม่ ถาดใบนี้มีค่าตั้งแสน สิ้นค่าอันมีค่าเท่าถาด ไม่มีในมือของเรา ยายและหลานจึงกล่าวว่า เจ้านาย นายวาณิชผู้มาก่อนพุดว่า ถาดใบนี้มีค่าไม่ถึงแม้กึ่งมาสก แล้วเหวี่ยงถาดลงพื้นไป แต่ถาดใบนี้จักเกิดเป็นถาดทอง เพราะบุญของท่าน พวกเราให้ถาดใบนี้แก่ท่าน ท่านให้อะไร ๆ ก็ได้แก่พวกเรา แล้วถือเอาถาดใบนี้ไปเถิด

ขณะนั้น พระโพธิสัตว์จึงให้กะหาปณะ 500 ซึ่งมีอยู่ในมือ และสินค้าซึ่งมีราคา 500 กหาปณะทั้งหมด แล้วขอเอาไว้เพียงเท่านั้นว่า ท่านทั้งหลายจงให้ตาชั่งนี้กับลุง และกะหาปณะ 8 กหาปณะแก่ข้าพเจ้า แล้วถือเอาถาดนั้นหลีกไป พระโพธิสัตว์นั้นรีบไปยังฝั่งแม่น้ำ ให้นายเรือ 8 กหาปณะ แล้วขึ้นเรือไป ฝ่ายนายวาณิชพาหลบหนีกลับไปเรือนนั้นอีก แล้วกล่าวว่า ท่านจงนำถาดใบนั้นมา เราจักให้อะไร ๆ บางอย่างแก่ท่าน หญิงนั้นบริภาษนายวาณิชพาหลบหนีนั้น แล้วกล่าวว่า ท่านได้กระทำถาดทอง อันมีค่าตั้งแสนของพวกเรา ให้มีค่าเพียงกึ่งมาสก แต่นายวาณิชผู้มีธรรมคนหนึ่ง เหมือนกับนายท่านนั้นแหละ ให้ทรัพย์พันหนึ่งแก่พวกเรา แล้วถือเอาถาดทองนั้นไปแล้ว

นายวาณิชพาหลบหนีได้ฟังดังนั้นคิดว่า เราเป็นผู้เสื่อมจากถาดทองอันมีค่าตั้งแสน วาณิชคนนี้ทำความเสื่อมอย่างใหญ่หลวงแก่เราหนอ เกิดความโศกมีกำลัง ไม่อาจดำรงสติไว้ได้ จึงสลบไป (พอฝัน) ได้ปราย

กำหนดอยู่ที่อยู่ในมือ และสิ่งของไว้ที่ประตูเรือนนั้นแหละ ทั้งผ้านุ่งผ้าห่ม ถัดกันซึ่งทำเป็นไม้ค้อน หลีกไปตามรอยเท้าของพระโพธิสัตว์ ไปถึงฝั่งแม่น้ำนั้น เห็นพระโพธิสัตว์กำลังไปอยู่ จึงกล่าวว่า นายเรือผู้เจริญ ท่านจงกลับเรือ พระโพธิสัตว์ห้ามว่า อย่ากลับ เมื่อนายวาณิชพาลแม่น้ำนอกนี้ เห็นพระโพธิสัตว์ไปอยู่นั้น แล เกิดความโศกมีกำลัง หทัยร้อน เลือดพุ่งออกจากปาก หทัยแตกเหมือนโคลนในบึง ฉะนั้น วาณิชพาลนั้นผูกอาฆาตพระโพธิสัตว์ ถึงความสิ้นชีวิตลง ณ ที่นั้นนั่นเอง (ขุ.ชา.เอกก. (ไทย), 27/1) นี่เป็นการผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ของพระเทวทัต เป็นครั้งแรก

จะเห็นได้ว่า ความพยาบาท เป็นมูลเหตุให้เกิดซึ่งความขัดแย้ง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และยังมีผลสืบต่อเนื่องไม่มีวันสิ้นสุด แม้ในประวัติพระพุทธศาสนา พระเทวทัตกับพระพุทธเจ้า แม้ว่าจะเป็นถึงพระญาติกัน แต่ก็ยังมีความขัดแย้งกันตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังนั้น บุคคลไม่ควรทำตัวเองให้ตกไปในหลุมของความพยาบาท

การจัดการความขัดแย้ง

ความหมายความขัดแย้ง

อรุณ รักธรรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งต้องมีส่วนร่วมในทรัพยากรที่จำกัดในองค์การ และแต่ละบุคคลมีความแตกต่างด้านสถานภาพ เป้าหมาย ค่านิยม หรือการรับรู้ ต่างก็พยายามแสดงทัศนะของตนเองให้เด่นกว่าบุคคลอื่น เมื่อความต้องการของตนเองนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง (อรุณ รักธรรม, 2553)

ความขัดแย้งเป็นสถานการณ์ของกลุ่มหรือของบุคคลที่เกิดความไม่เข้าใจกัน มีความรู้สึกไม่พึงพอใจที่จะปฏิบัติงานร่วมกัน แต่ละฝ่ายมุ่งหมายที่ไม่เป็นไปในทางเดียวกัน มีการรับรู้ ค่านิยม ความเชื่อ ความคิดเห็นและการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน ซึ่งบุคคลส่วนมากเมื่อคิดถึงความขัดแย้งมักจะคิดไปถึงเรื่องในทางลบ และพยายามที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หรือป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้ง แต่ถ้าไม่มาพิจารณาความขัดแย้งอย่างจริงจังแล้ว มักจะนำไปสู่ผลทางลบและหากปล่อยให้เกิดขึ้นในการทำงานอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดความไม่สามัคคี ขาดความเป็นปึกแผ่น และขาดประสิทธิภาพของทีมงานได้ (สมาริ ยุทธวรวิทย์, 2550) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์การนั้นแบ่งเป็นความขัดแย้งเชิงความคิดเห็น คือการไม่เห็นพ้องกันในแนวคิด หลักการเหตุผล จนนำมาสู่การถกเถียง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และความขัดแย้งเชิงอารมณ์ คือการไม่เห็นพ้องในประเด็นส่วนตัวที่ขัดแย้งกับเป้าหมายของกลุ่ม นำมาสู่การทะเลาะวิวาท ขุ่นเคืองใจ โดยทั้งสองรูปแบบนี้ สามารถส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานได้สองด้านด้วยกัน โดยถ้าส่งผลทางด้านดีจะมีแรงกระตุ้นจนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่

การทำงานไม่หยุดนิ่ง บุคคลมีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน และแสดงออกถึงศักยภาพของตนเองได้มากขึ้น ส่งผลให้การทำงานดีขึ้น โอกาสประสบความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น (ทิตินา แคมมณี, 2542) แต่ถ้าหากส่งผลทางด้านไม่ดี จะทำให้บรรยากาศการทำงานไม่วางใจซึ่งกันและกัน ขัดขวาง หนึ่งเฉย ไม่ให้ความร่วมมือ คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ทำให้สูญเสียกำลังใจในการทำงาน ท้อแท้จนไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้สึกระตือรือร้นจนประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ส่งผลให้องค์กรล้าหลังไม่พัฒนา และสูญเสียโอกาสในการประสบความสำเร็จในที่สุด (สนั่น แก้วปาวัด, 2546)

สาเหตุของความขัดแย้ง

พรรณราย ทรัพย์ะประภา ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งขององค์ประกอบส่วนบุคคลไว้ดังนี้

1. ค่านิยมที่แตกต่างกัน คำว่า “นิยม” หมายถึง หลักเกณฑ์ที่บุคคลหนึ่ง ๆ ใช้ในการตัดสินคุณค่าว่า ควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ ทศนคติ การอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องเรื่องนั้น ๆ ดังนั้น ความเชื่อถือในค่านิยมที่แตกต่างกันก็เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งได้

2. ความคิดเห็นแตกต่างกัน ที่เกิดจากความแตกต่างทางด้านต่าง ๆ เช่น เพศ ประสบการณ์ พื้นฐานความรู้ เป็นต้น ความแตกต่างเหล่านี้ทำให้บุคคลมีความรู้สึกนึกคิดต่างกัน และเมื่อบุคคลทำงานร่วมกันและมีความคิดเห็นแตกต่างกัน โดยที่ไม่สามารถตกลงกันได้และเกิดความไม่พึงพอใจซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย ปัญหาความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น

3. การรับรู้แตกต่างกัน ย่อมทำให้การมองสิ่งเดียวกัน หรือเหตุการณ์เดียวกัน มีการรับรู้ที่ไม่เหมือนกันได้ (พรรณราย ทรัพย์ะประภา, 2548)

พรรณพ พุกกะพันธ์ ได้ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดจากเหตุสำคัญ 8 ประการ ดังนี้

1. ความแตกต่างของบุคลิกภาพและวัฒนธรรม
2. ความแตกต่างของค่านิยมอันเกิดจากการถูกสั่งสมมาในด้านคุณธรรม ปรัชญา การได้รับการเลี้ยงดู การศึกษาและศาสนาที่แตกต่างกัน
3. ความแตกต่างของการรับรู้ เกิดจากการที่บุคคลมีประสบการณ์แตกต่างกัน
4. ความแตกต่างของเป้าหมาย เกิดจากการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน
5. การแข่งขันเพื่อจะได้ทรัพยากรที่มีจำกัด ทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นคน เงิน วัสดุ ตำแหน่ง หรือยศถาบรรดาศักดิ์ แต่ละคนก็มักจะแข่งขันกันเพื่อจะได้มา
6. การพึ่งพาอาศัยกันของบุคคลในการทำงาน การมอบหมายงานที่คาบเกี่ยวกันมากเท่าใด ความขัดแย้งก็เกิดขึ้นได้มากเท่านั้น

7. ความกดดันต่อบทบาท ทุกตำแหน่งในระบบราชการ จะมีการกำหนดตำแหน่ง และบทบาทเอาไว้ ถ้ามีการปฏิบัติผิดบทบาท ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นได้

8. การแทรกแซงกันของสถานภาพแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ (พรนพ พุกกะพันธ์, 2542)

สุชาติ คชจันทร์ ได้แบ่งสาเหตุของความขัดแย้งในองค์กรไว้ 6 ประเภท ได้แก่

1. ความขัดแย้งเชิงอารมณ์ (Affective Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการมุ่งสนใจแต่ตนเอง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น และกระตุ้นให้เกิดความเกลียดชังระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ส่งผลต่อการคัดค้าน การไม่ไว้วางใจ การเยาะเย้ยถากถาง และเฉื่อยชา เบื่อหน่ายไม่สนใจ เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของการตัดสินใจ การให้ข้อเสนอแนะ และความเข้าใจในประเด็นที่ต้องแก้ไขด้วย

2. ความขัดแย้งในผลประโยชน์ (Conflict of Interest) หมายความว่าถึงสถานการณ์ซึ่งผลประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งเสมือนหนึ่งว่าจะเป็นผลประโยชน์หลักนั้น มีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลมากเกินไปต่อผลประโยชน์รอง เช่น ผลกำไรที่เป็นตัวเงิน อันเป็นผลให้บุคคลนั้นละเลยการปฏิบัติตามจริยธรรมหรือจรรยาบรรณของเขา หรือข้อกำหนดทางกฎหมาย

3. ความขัดแย้งของค่านิยม (Conflict of Value) ความขัดแย้งทางคุณค่า เพราะชีวิตคนไม่ได้ราบเรียบเสมอไป บางครั้งก็เกิดความขัดแย้งทางค่านิยม คือ ความรู้สึก 2 ทาง ที่ขัดแย้งกันจนไม่สามารถตัดสินใจได้

4. ความขัดแย้งเชิงความคิดเห็น (Cognitive Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการมุ่งสนใจในสาระสำคัญ สมาชิกให้เวลากับการตรวจสอบ การเปรียบเทียบ และการสอบสวนความแตกต่าง เป็นการเพิ่มขีดความสามารถของกลุ่มที่จะหาข้อสรุปหรือแนวทางที่ดีกว่าซึ่งเป็นที่เข้าใจและยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งอาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มและองค์การ

5. ความขัดแย้งในเป้าหมาย (Goal Conflict) คือ ระดับความรู้สึกของบุคคลซึ่งเป้าหมายของเขาที่มีอยู่มากมายนั้น ไม่มีความเหมาะสม เช่น เป้าหมายที่กำหนดให้มันขัดแย้งกับเป้าหมายส่วนตัวหรือเมื่อบุคคลนั้นถูกกำหนดเป้าหมายหรือผลสำเร็จในหลาย ๆ ด้านพร้อม ๆ กันในงานเดียว เช่น การผลิตที่กำหนดเป้าหมายทั้งด้านปริมาณในขณะที่จะต้องไม่มีข้อผิดพลาดเลย เป็นต้น

6. ความขัดแย้งด้านหลักการหรือเหตุผล (Substantive Conflict) เป็นลักษณะความขัดแย้งที่เกิดจากความขัดกันของแนวทางการปฏิบัติ กับความถูกต้องของเหตุผลที่นำมาสนับสนุนการตัดสินใจ ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดต่อองค์การ แต่ก็ต้องชั่งใจระหว่างการปฏิบัติกับหลักการหรือความถูกต้อง (สุชาติ คชจันทร์, 2556)

การจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้ง คือ กระบวนการ กิจกรรม หรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่จะเชื่อมั่นได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในอันที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งสภาวะที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความพยายามร่วมกันของกลุ่มบุคคล (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527) การจัดการ คือ กระบวนการ (Process) ได้แก่ ความก้าวหน้า วิธีการ การดำเนินการ วิธีการปฏิบัติกรรมวิธี ลำดับของการเปลี่ยนแปลง หมายถึงของศาล วิธีถ่ายแม่พิมพ์ กระสวน แบบปฏิบัติ (กายวิภาค สัตวศาสตร์ พฤกษศาสตร์) เนืองอก ส่วนที่งอกโปน ใช้กรรมวิธีผลิต ถ่ายแม่พิมพ์ ดำเนินการ ฟ้องร้อง เดินเข้าขบวนแห่ (จักรพันธ์ ปัญจะสุวรรณ, 2545) ในอดีตเกิดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา กรณีความขัดแย้งของพระสงฆ์ชาวเมืองโกสัมพี 2 คณะ คือ พระธรรมกถึกและพระวินัยธร จนทำให้สงฆ์แตกกันเป็น 2 ฝ่าย เมื่อพระพุทธเจ้าไม่สามารถห้ามให้คณะสงฆ์สามัคคีกันได้ พระองค์ทรงใช้วิธีการหลีกเลี่ยงออกจากสงฆ์ เสด็จออกสู่ป่าบ้านปาริเลยกะในราวป่ารกชัฏวันแต่เพียงผู้เดียว โดยมีช้างปาริเลยกะเป็นอุปัฏฐาก (ม.ม. (ไทย) 12/491/529) เป็นการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์เรื่องราวความขัดแย้งของพระเทวทัต โดยการทูลขอวัตถุ 5 ประการ ได้แก่ ให้ภิกษุอยู่ป่าเพียวบิณฑบาต ทรงผ้าบังสุกุล อยู่โคนไม้ และอย่าฉันเนื้อปลาและเนื้อทุกชนิด และได้ชักชวนภิกษุผู้บวชใหม่ผู้เข้าใจผิดถึง 500 รูป ได้ทำลายสงฆ์เป็น 2 ฝ่ายอีกครั้ง ซึ่งในการทูลขอวัตถุ 5 ประการนั้น พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงห้าม โดยใช้วิธีประนีประนอมแก่พระภิกษุ โดยตรัสว่า “อย่าเลย เทวทัต ผู้ใดปรารถนา ผู้นั้นก็จงเป็นผู้อยู่ป่าเถิด” (วิ.มหา. (ไทย) 1/409/441-444) ซึ่งได้ใช้เป็นข้อปฏิบัติในการจัดการความขัดแย้งโดยประนีประนอมนั่นเอง

วิธีการจัดการกับความขัดแย้ง

โทมัส และคิลเมน (Kenneth, W. T., & Ralph, H. K, 2010) ได้ศึกษาว่า ในกรณีที่คนเราต้องเผชิญกับความขัดแย้ง เราจะมีวิธีการจัดการ (หรือขจัด) ความขัดแย้งนั้นอย่างไร ซึ่งผลจากการศึกษาได้จำแนกวิธีการจัดการกับความขัดแย้งออกเป็น 5 แนวทาง ดังนี้

1. การเอาชนะ (Competition) เมื่อคนเราพบกับความขัดแย้ง จะมีบางคนที่ไม่ไขความขัดแย้งนั้น ด้วยวิธีการเอาชนะ โดยมุ่งเน้นชัยชนะของตนเองเป็นสำคัญ จึงพยายามใช้อิทธิพล วิธีการหรือช่องทางต่าง ๆ เพื่อจะทำให้คู่กรณียอมแพ้หรือพ่ายแพ้ตนเองให้ได้ การแก้ไขความขัดแย้งในแนวทางนี้จะทำให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้”

2. การยอมรับ (Accommodation) จะเป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น อยากรับที่ยอมรับ และได้รับความรัก มุ่งสร้างความพอใจให้แก่คู่กรณี โดยที่ตนเองจะยอมเสียสละ แนวทางการแก้ไข ความขัดแย้งแบบนี้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-ชนะ”

3. การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นวิธีจัดการกับความขัดแย้งในลักษณะไม่สู้ปัญหา ไม่ร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและผู้อื่น พยายามวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้ง พุดง่าย ๆ ก็คือ ทำตัวเป็นพระอิฐพระปูนนั่นเอง แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ มักเกิดผลลัพธ์ ในลักษณะ “แพ้-แพ้” เป็นส่วนใหญ่

4. การร่วมมือ (Collaboration) เป็นพฤติกรรมของคนที่มุ่งจัดการความขัดแย้ง โดยต้องการให้เกิดความพอใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาที่มุ่งให้เกิด ประโยชน์ ทั้งสองฝ่าย ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในแบบนี้ เรียกได้ว่าเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ Win-Win ทั้งสองฝ่ายแนวทางการแก้ไขแบบนี้จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-ชนะ”

5. การประนีประนอม (Compromising) เป็นความพยายามที่จะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้รับความพอใจบ้าง และต้องยอมเสียสละบ้าง แต่ก็มีแนวโน้มที่จะใช้วิธีที่ 1 คือวิธีเอาชนะ มากกว่าวิธีอื่น แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” หรือ “แพ้-ชนะ”

แนวทางการลดข้อขัดแย้ง

วิธีการลดความขัดแย้งภายในองค์กรที่นิยมปฏิบัติกันมา คือ การประชุมผู้เกี่ยวข้อง การตั้งทีมงาน เพื่อแก้ไขปัญหา การโอนย้ายงาน การทำงานแบบข้ามสายงาน การเปิดรับข้อเสนอแนะ การสำรวจ ความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง การออกเสียงข้างมาก ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สามารถใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือ “สร้างโอกาส” ในการพัฒนาและปรับปรุงองค์กรได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักก็คือ การหาทางออกของปัญหา ไม่การหาผู้กระทำผิดหรือผู้ที่มีความเห็นไม่ตรงกันและความพยายามอย่างยิ่งในการหาทางออกแบบ “ชนะ-ชนะ” ทักษะที่สำคัญอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งก็คือ ทักษะในการฟัง โดยต้องเป็นการฟังอย่าง “เข้าอกและเข้าใจ”

สรุป

การจัดการความขัดแย้ง ควรเริ่มที่ตนเองก่อน โดยอย่าปล่อยให้อารมณ์ภายนอกเข้ามากระทบที่จิตใจ จนเกิดเป็นความโกรธ เพราะถ้าไม่เกิดความโกรธแล้ว อารมณ์ของความอาฆาตพยาบาทก็จะไม่เกิดตามมา หากเราหลีกเลี่ยงผลกระทบทางอารมณ์ไม่ได้ ก็ต้องหาสาเหตุของความขัดแย้งนั้น และทำ

การประนีประนอม โดยการการประชุมผู้เกี่ยวข้องพูดคุยถึงปัญหาของความขัดแย้งให้เร็วที่สุด เพื่อแก้ไข ปัญหาจากต้นเหตุ และตัวเองต้องทำการเปิดรับข้อเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องและจากผู้มีความขัดแย้ง กับตนเอง โดยรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง หรือผลของเสียงข้างมากในการตัดสินว่าใครผิดใครถูก

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ความขัดแย้งภายในสังคมปัจจุบันนี้ นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น จนสามารถก่อเกิดเป็นสงคราม ได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องสิทธิ การเรียกร้องการปกครอง ดังจะเห็นข่าวความขัดแย้งนี้กระจายไปทั่ว ทุกมุมโลก จนบางประเทศล่มสลาย ไปเพราะภัยจากความขัดแย้งจนเกิดเป็นสงครามกลางเมือง ดังนั้น หลักการที่จะหยุดความขัดแย้งได้ จำเป็นที่เราต้องรู้ปัญหาของความขัดแย้งก่อน และทำความร่วมมือกัน ระหว่างกลุ่ม เจริญประนีประนอมทั้งสองฝ่าย และถ้ายังไม่สำเร็จควรหลีกเลี่ยงการปะทะซึ่งกันและกัน อันเป็นเหตุให้เกิดสงครามได้

เอกสารอ้างอิง

- จักรพันธ์ ปัญจะสุวรรณ. (2545). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ทิตนา แคมมณี. (2542). *การแก้ไขความขัดแย้ง*. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองการพิมพ์.
- พรนพ พุกกะพันธ์. (2542). *การบริหารความขัดแย้ง*. กรุงเทพมหานคร : ว.สกุลเพ็ชร.
- พรรณราย ทรัพย์ะประภา. (2548). *จิตวิทยาประยุกต์ในชีวิตและในการทำงาน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระปลัดประสิทธิ์ เขมรโต. (2560). *ศึกษาพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องบ่วง*. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดharmaบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชารมณี (ป.อ.ปยุตโต). (2527). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์.
- พระศรีญาณโสภณ (สุวิทย์ ปิยวิโช). (2552). *อภัยทาน : พลังอันยิ่งใหญ่ภายในจิตใจของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2527). *องค์การและการจัดการ หน่วยที่ 1-8*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด.
- ยุรพร ศุทธรัตน์. (2553). *องค์การเพื่อการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรัญญา กลัวผิด. (2560). *การจัดการความขัดแย้งที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของ บมจ. ธนาคารกรุงไทย สังกัดพื้นที่กลุ่มเครือข่ายภาคกลาง*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สนั่น แก้วปู้วัด. (2546). *จะอย่างไรดีกับปัญหาความขัดแย้ง*. รวมบทความทางบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆมหาปรินายก. (2500). *สนิมอยู่ในใจ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชาติ คชจันทร์. (2556). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการทำงานเป็นกลุ่มของพนักงาน ในอุตสาหกรรมยานยนต์ ตามกรอบทฤษฎีความขัดแย้ง*. ใน *วิทยานิพนธ์การจัดการดุฎิบัณฑิต สาขาการจัดการธุรกิจ วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ*. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สุมาลี ยุทธวรวิทย์. (2550). *การจัดการความขัดแย้ง : ประสพการณ์ของหัวหน้าหอผู้ป่วย*. ใน *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณ รักธรรม. (2553). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา : ทฤษฎีองค์การ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Kenneth, W. T., & Ralph, H. K. (2010). *The Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument (TKI) assesses an individual's behavior in conflict*. The United States : CPP.

ปฏิจจสมุปบาท : ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผลในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน*

PATICCASAMUPPADA : SCIENCE OF REASONING

IN VIPASSANA MEDITATION

พระครูอุทุมมธุติกุล (อิทธิพล จำปาศรี)

Phrakru Udhomthitikun (Itthiphon Jampasri)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand.

E-mail: itthiphon.jampasri@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของปฏิจจสมุปบาทตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความหมายของปฏิจจสมุปบาทตามทัศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยใช้หลักปฏิจจสมุปบาทเป็นฐานในการปฏิบัติ โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถา และแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราหนังสือ งานวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของปฏิจจสมุปบาทตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน หรือธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม ส่วนความหมายของปฏิจจสมุปบาทตามทัศนะของนักปราชญ์ หมายถึงวงจรของเหตุผลโดยหาที่สุดไม่ได้ แนวคิดเหล่านี้เรียกว่า “ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล” ที่ปรากฏในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นในกาย เวทนา จิต และธรรม ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด สามารถละคลายความยินดีลงได้ ผู้ปรารถนาความเป็นจริงตามเหตุผลควรยินดีในการภาวนาอยู่เป็นนิตย์ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยใช้หลักปฏิจจสมุปบาทเป็นฐานนั้นทำให้ทราบหลักความจริงของไตรลักษณ์ คือการเกิดดับของสังขารได้อย่างชัดเจนขึ้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เข้าถึงปัญญาที่สามารถเห็นแจ้งกระบวนการหมุนเวียนโดยใช้หลักปฏิจจสมุปบาทเป็นฐาน ซึ่งเป็นกระบวนการของการใช้เหตุผลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นธรรมอันเป็นเหตุเกิดขึ้นในกาย เวทนา จิต และธรรม ผู้ปฏิบัติย่อมกำหนดรู้เวทนาในปฏิจจสมุปบาท ฝ่ายเหตุไป

---

* Received: 26 August 2022; Revised: 28 August 2022; Accepted: 29 August 2022

ด้วยกัน โดยที่เวทนานั้นมีผัสสะเป็นปัจจัยให้เวทนาเกิด ดังนั้น การรู้แจ้งหลักปฏิจจสมุปบาทจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ปฏิจจสมุปบาท, การใช้เหตุผล, วิปัสสนากรรมฐาน

Abstract

This article aims to study the meaning of the paticcasamuppada according to the Buddhist scriptures. To study the meaning of the paticcasamuppada according to the views of Buddhist scholars, and to study the practice of Vipassana Meditation using the principle of practice as a base for practice by studying data from primary sources such as the Tipitaka and the Commentary and secondary sources such as textbooks, books, research papers and other related documents. The results showed that Definition because of living or the dharma that coexisted together As for the meaning of the sage according to the viewpoint of the philosopher Refers to the cycle of reason can't find the end These concepts are called The “science of reasoning” appears in the practice of Vipassana meditation according to the Four Foundations of Satipatthana, which is to contemplate the Dharma as the cause in the body, feeling, mind and dharma, causing boredom, dispassion, and the ability to relieve pleasure. rational desire for truth should be delighted to pray forever. The practice of Vipassana meditation using the principle of meditation as a base to know the truth of the Trinity is the birth and death of sankhara more clearly Vipassana meditation practice in order to gain access to wisdom that can enlighten the process of rotation based on the principle of practice which is the process of using reasoning that is beneficial to life causing the practitioner to see the dharma that arises in the body, feeling, mind, and dharma; the cause together Since feeling has contact as the factor causing it to arise, therefore enlightenment of the principle of practice is essential to the real practice of Vipassana Meditation.

Keywords: Paticcasamuppada, Reasoning, Vipassana

บทนำ

กระบวนการใช้เหตุผลในการตอบปัญหาเรื่องโลก มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ถ้านับย้อนไปในอดีตจะพบว่า ในทฤษฎีปรัชญาตะวันตก มีนักปรัชญากรีกโบราณได้แสดงเหตุผลของการดำเนินชีวิตไว้อย่างมากมาย เช่น เพลโต โซคราติส และอริสโตเติล ซึ่งแต่ละท่านต่างก็แสดงหลักการใช้เหตุผลที่แตกต่างกัน เพื่อที่จะหาความจริงเกี่ยวกับโลก ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ เรียกว่า ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล ตรรกศาสตร์ ส่วนในทฤษฎีปรัชญาตะวันออก มีพระพุทธศาสนาที่ใช้ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล ซึ่งแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ที่มุ่งแสวงหาเทพเจ้า แต่หลักศาสนาพุทธนั้น มุ่งแสวงหาเหตุผลในการตอบปัญหาชีวิต และการใช้ชีวิตตามหลักของเหตุผล เรียกว่า หลักปฏิจจสมุปบาท

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่ไม่ยอมรับในทฤษฎีที่พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก หรือสร้างสรรพสิ่ง ได้กล่าวถึงกำเนิดชีวิตของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นโดยอิงอาศัยธรรมชาติ มิใช่เป็นการเกิดขึ้นโดยถูกสร้างจากผู้มีอำนาจสูงสุดดังที่ศาสนาเทวนิยมทั้งหลายได้ให้ทัศนะไว้ ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการในเรื่องกำเนิดชีวิตมนุษย์ไว้ว่า เกิดจากเหตุปัจจัย (ภริทัตฺถ ศรือร่ามและพระมหาสำราญ ญาณวุฑฺโฒ (จรรยเจริญ), 2565) หากบุคคลได้รับการศึกษาจนเข้าใจและปฏิบัติตามหลักปฏิจจสมุปบาทแล้ว จะทำให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสภาวะธรรมนั้น ถึงแม้จะเผชิญกับความทุกข์ ก็แข็งแกร่ง สามารถปรับตัวได้ในทุกสถานการณ์ ทั้งหมดนี้เป็นหลักทดสอบเพื่อรู้จักปฏิจจสมุปบาทที่แท้จริง ที่สามารถปฏิบัติตามได้ และมีประโยชน์แก่การดับทุกข์โดยตรง มีความทุกข์เพราะกิเลส ก็จัดเป็นปฏิจจสมุปบาทคราวหนึ่ง เมื่ออายตนะภายนอกและภายในกระทบกัน เกิดวิญญาณขึ้นประกอบอยู่ด้วยอวิชชา (พระอนันต์ อัสสุการ (เป้งไชโยโม), 2549)

เมื่อมนุษย์ไม่รู้หลักปฏิจจสมุปบาทอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงแล้ว การปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ทั้งปวงย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะหากไม่รู้เท่าทันและเข้าใจถึงกระบวนการของทุกข์ตามหลักอิทัปปิจจยาอันดำเนินอยู่ในปฏิจจสมุปบาท คือ เมื่อเหตุดับ ผลอันคือความทุกข์ก็ต้องดับไปด้วยความทุกข์ทั้งปวง เช่น ทุกข์เพราะการเกิด ทุกข์เพราะความแก่ชรา และทุกข์เพราะความตาย ย่อมดำเนินไปอย่างไร้ที่สิ้นสุดด้วย เพราะความเกิดขึ้นของอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน อันเป็นมูลให้ความทุกข์ทั้งปวงดำเนินไปตามกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท (ม.มู.(ไทย), 12/306/338) พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (อง.ตัก.(ไทย), 0/576/368)

ดังนั้น ปฏิจจสมุปบาท คือธรรมที่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก่อนจะได้ตรัสรู้ ก็ทรงมนสิการถึงปฏิจจสมุปบาทจนเกิดพระปัญญาญาณในแต่ละข้อแล้วจึงทรงใคร่ครวญให้

ยิ่งขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นเวียนเป็นวิภูจักรทั้งโดยอนุโลมหรือปฏิโลม ลักษณะเช่นนี้เป็นมฆณธรรมเทศนา เป็นกฎธรรมดาของโลก แต่เมื่อขยายความนำมาปรับขยายหรือปรับใช้จะเรียกเป็นปฏิจสมุปป็นธรรม กระบวนการปฏิจสมุปบาทอาจสงเคราะห์ในวิภูฏะ 3 คือ กิเลส กรรม และวิบาก เรียกว่าภวจักร อันทำให้เกิดภพเกิดชาติ การเวียนวายตายเกิด ซึ่งถือว่าเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ (พระครูสาครธรรมรัตน์ ธมมรตโน, 2560) การจะรู้เข้าใจแจ่มแจ้งในปฏิจสมุปบาทนี้ จำต้องมีความเพียรเพ่ง ผึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือการเจริญสติปัญญากำหนดรู้กาย เวทนา จิต ธรรม เพื่อที่จะถ้อยถอนอวิชชา คือ ความหลง ไม่รู้ในอริยสัจ 4 ไม่รู้อิทัปปัจจยตา ไม่รู้ปฏิจสมุปป็นธรรม (พระมหาพิสุตย์ จนทวิโส (พระนิรมย์), 2554) ผู้ที่เข้าใจปฏิจสมุปบาทพระพุทธองค์ทรงถือว่าเป็นการเข้าใจธรรม โดยทรงรับรองไว้ว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจสมุปบาท ผู้นั้น ย่อมเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้น ย่อมเห็นปฏิจสมุปบาท” (ม.ม. (ไทย), 12/346/359) ที่ทรงชี้แนวทางในการปฏิบัตินั่นเอง

ปัญหาของมนุษย์ทั้งในส่วนของปัญหาชีวิตและปัญหาทางสังคมนั้น ล้วนมีกระบวนการของปฏิจสมุปบาทเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ความไม่รู้ในกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริง หลงผิดว่าเป็นตัวตนและเข้าไปยึดมั่นเอาไว้ และทำสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่ตนเองปรารถนา ที่แฝงด้วยความหวาดกลัวและความกระวนกระวาย ย่อมเป็นการขัดแย้งต่อกระแสเหตุปัจจัยในธรรมชาติ จะทำให้มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่อย่างยึดมั่นถือมั่น อยู่อย่างเป็นทาส อยู่อย่างขัดแย้งต่อกฎธรรมชาติ หรืออยู่อย่างเป็นทุกข์นั่นเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555) ดังนั้น การใช้เหตุผลตามหลักปฏิจสมุปบาท จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการนำไปสู่การปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดการเห็นแจ้ง และเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติเพื่อให้ได้บรรลธรรมนั่นเอง

ปฏิจสมุปบาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1. ความหมาย

คำว่า “ปฏิจสมุปบาท” แยกศัพท์เป็น ปฏิจ แปลว่า อาศัย สมุป – ปาท แปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกัน รวมเป็น ปฏิจสมุปบาท แปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน ปฏิจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ หรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา ไม่เกี่ยวกับการอุบัติของพระศาสดาทั้งหลาย ดังมีพุทธพจน์ที่แสดงปฏิจสมุปบาทในรูปของกฎธรรมชาติไว้ว่า “ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้น ก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม คือ หลักอิทัปปัจจยตา (กฐิทัต ศรัอร่ามและพระมหาสาราณ ญาณวุฑฺโฒ (จรรยเจริญ), 2565)

ปฏิจจสมุปบาท เป็นศัพท์ภาษาไทยมาจากภาษาบาลีว่า ปฏิจจสมุปบาท สามารถแยกศัพท์ได้ เป็น ปฏิจ + ส + อุปบาท โดย ปฏิจ แปลว่า อาศัย ส แปลว่า พร้อม และอุปบาท แปลว่า ความเกิดขึ้น มีวิเคราะหว่า ปฏิจ สมุปปชชิตติ ปฏิจจสมุปปาโท แปลว่า ธรรมเป็นแดนอาศัยเกิดขึ้นแห่งผล หมายถึง ธรรมเป็นเหตุ หรือวิเคราะหว่า อณุมณณญ ปฏิจจ สมุปปชชิตติ ปฏิจจสมุปปาโท ธรรมที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น หมายถึงธรรมที่เป็นผล (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต), 2558)

ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ หรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา แปลความหมายในเบื้องต้นว่า หมายถึง การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดขึ้นหรือการที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543)

พระอาจารย์ ดร.ภททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาภิกษุฐานาจริยะ ได้กล่าวถึงปฏิจจสมุปบาท ไว้ในพระธรรมเทศนา ปฏิจจสมุปบาทสงเขปกถา ความว่า ในปฏิจจสมุปบาทนั้น มีชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ และมรณะ ความตาย รวมอยู่ด้วย จักเริ่มแสดงชาติ ชรา มรณะนี้ก่อน ชาติ คือความเกิด เกิดแล้วก็มียชา เมื่อชราหนักขึ้นก็มีมรณะตามมา เป็นธรรมนิยามอยู่อย่างนี้ มีผู้เข้าใจกันอยู่โดยมากว่า ผู้ที่จุดคือมรณะไปแล้ว วิญญาณไปลอยลอยอยู่ก่อน ยังไม่ปฏิสนธิทันที่ ความเห็นอย่างนี้เป็นการเข้าใจผิด ที่จริงปฏิสนธิกับจุดนี้ เกิดติดต่อกันทีเดียว โดยไม่มีระหว่างคั่นเลย ที่เข้าใจว่า เมื่อคนตายแล้ว วิญญาณออกจากร่างไปลอยลอยอยู่กลาง ๆ นั้น ธรรมะอย่างนี้พระพุทธศาสนาปฏิเสธและจัดเป็นมิจฉาทิฐิอย่างหนึ่ง เรียกว่า อันตรภาวทิฐิ คือ เห็นว่าวิญญาณลอยอยู่กลาง ๆ พระพุทธศาสนาถือว่าพอจุดแล้วก็ปฏิสนธิต่อในทันทีนั้น โดยไม่มีระหว่างคั่นเลย (พระอาจารย์ ดร.ภททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาภิกษุฐานาจริยะ, 2545)

2. ปฏิจจสมุปบาทที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

ในพระวินัยปิฎกกล่าวถึงการพิจารณาปฏิจจสมุปบาทว่า พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการ ปฏิจจสมุปบาทในคราวแรกตรัสรู้ทั้งอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม แห่งราตรี ตามลำดับว่า

พระพุทธเจ้าทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทโดยอนุโลมว่า

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย   สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย   วิญญาณจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย   นามรูปจึงมี

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย   สฬายตนะจึงมี
 เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย   ผัสสะจึงมี
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย   เวทนาจึงมี
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย   ตัณหาจึงมี
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย   อุปาทานจึงมี
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย   ภพจึงมี
 เพราะภพเป็นปัจจัย   ชาติจึงมี
 เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงมี
 กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้

พระพุทธเจ้าทรงมนสิการปฏิจจนุปบาทโดยปฏิโลมว่า

เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ   วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ   นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ   สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ   ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ   เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ   ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ   อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ   ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงดับ กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการดับด้วยอาการอย่างนี้ (วิ.ม. (ไทย), 4/1/1-3)

3. ความหมายของปฏิจจนุปบาทเชิงอธิบาย

1) อวิชชา ความไม่รู้ ไม่เห็นตามความเป็นจริง ไม่รู้เท่าทันตามสภาวะ หลงไปตามสมมติบัญญัติ ความไม่รู้ที่แฝงอยู่กับความเชื่อถือต่าง ๆ ภาวะขาดปัญญา ความไม่เข้าใจเหตุผล การไม่ใช้ปัญญา หรือปัญญาไม่ทำงานในขณะนั้น ๆ

2) สังขาร ความคิดปรุงแต่ง ความจงใจ มุ่งหมาย ตัดสินใจ และการที่จะแสดงเจตนาออกเป็นการกระทำ การจัดสรรกระบวนการความคิด และมองหาลาภมรรณมาเสนอความคิด โดยสอดคล้องกับพื้นนิสัย

ความถนัด ความโน้มเอียงความเชื่อถือ และทัศนคติ เป็นต้น ของตน ตามที่ได้สั่งสมไว้ การปรุงแต่งจิต ปรุงแต่งความคิด หรือปรุงแต่งกรรม ด้วยเครื่องปรุง คือ คุณสมบัติต่าง ๆ ที่เป็นความเคยชินหรือได้สั่งสมไว้

3) วิญญาณ ความรู้ต่ออารมณ์ต่าง ๆ คือ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส รู้ต่ออารมณ์ที่มีในใจ ตลอดจนสภาพพื้นเพของจิตใจในขณะนั้น ๆ

4) นามรูป ความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรม ในความรู้ของบุคคล ภาวะที่ร่างกายและจิตใจทุกส่วนอยู่ในสภาพที่สอดคล้องและปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบสนองในแนวทางของวิญญาณที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและจิตใจที่เจริญหรือเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพจิต

5) สหายนะ ภาวะที่อายตนะที่เกี่ยวข้องปฏิบัติหน้าที่โดยสอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ

6) ผัสสะ การเชื่อมต่อความรู้กับโลกภายนอก การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ

7) เวทนา ความรู้สึกสุขสบาย ถูกใจ หรือทุกข์ ไม่สบาย หรือเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์

8) ตัณหา ความอยาก ทะยาน ร่ำรนาหาสิ่งอันวยสุขเวทนา หลีกหนีสิ่งที่ก่อทุกข์เวทนา โดยอาการได้แก่ อยากได้ อยากเป็น อยากคงอยู่อย่างนั้น ๆ ยังยืนตลอดไป อยากให้ดับสูญ พินาศไปเสีย

9) อุปาทาน ความยึดติดถึ้อมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชัง รวบรวมเอาสิ่งต่าง ๆ และภาวะชีวิตที่อันวยเวทนานั้นเข้ามาผูกพันกับตัว ความยึดมั่นต่อสิ่งซึ่งทำให้เกิดเวทนาที่ชอบหรือไม่ชอบ จนเกิดทำาหรือตีราคาต่อสิ่งต่าง ๆ ในแนวทางที่เสริมหรือสนองตัณหาของตน

10) ภพ กระบวนพฤติกรรมทั้งหมดที่แสดงออก เพื่อสนองตัณหาอุปาทานนั้น และภาวะชีวิตที่ปรากฏเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยสอดคล้องกับอุปาทานและกระบวนพฤติกรรมนั้น

11) ขาติ การเกิดความตระหนักในตัวตนว่าอยู่หรือไม่ได้อยู่ในภาวะชีวิตนั้น ๆ หรือไม่ได้มีไม่ได้เป็นอย่างนั้น การเข้าครอบครองภาวะชีวิตนั้น หรือเข้าสวมเอากระบวนพฤติกรรมนั้น โดยการยอมรับตระหนักชัดขึ้นมามีว่าเป็นภาวะชีวิตของตน เป็นกระบวนพฤติกรรมของตน

12) ขรามณะ ความสำนึกในความขาด พลาด หรือพรากแห่งตัวตนจากภาวะชีวิตอันนั้น ความรู้สึกที่ว่าตัวตนถูกคุกคามด้วยความสูญสิ้นสลาย หรือพลัดพรากจากภาวะชีวิตนั้น ๆ หรือจากการได้มี ได้เป็นอย่างนั้น ๆ จึงเกิด โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส พ่วงมาด้วย คือ รู้สึกคับแคบ ขัดข้อง ขุ่นมัว แห้งใจ หดหู่ ซึมเซา ไม่สมหวัง กระทบกระวาย และทุกข์เวทนาต่าง ๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

4. หลักปฏิจจนุปบาทตามทัศนะนักปราชญ์

บรรจบ บรรณรุจิ กล่าวว่า ปฏิจจนุปบาท มาจากภาษาบาลีว่า ปฏิจจนุปบาท ประกอบด้วย คำ ปฏิจ กับคำ สมุปบาท ปฏิจ แปลว่า อาศัย สมุปบาท (แยกเป็น ส = ร่วม + อุปบาท = เกิดขึ้น) แปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกัน เมื่อรวมคำทั้ง 2 เข้าด้วยกัน จึงแปลได้ว่า การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเกิดด้วยตัวเองโดดๆ กล่าวคือ เป็นการเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ ปฏิจจนุปบาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ทรงมุ่งหมายถึงภาวะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยให้กันและกันเกิดขึ้น อาทิ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ เป็นต้น (บรรจบ บรรณรุจิ, 2549)

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า ปฏิจจนุปบาท คือการเกิดสภาวะทางด้านจิตใจ เกิดครบรอบในเวลาอันเร็วในขณะที่มีชีวิตอยู่ ในแต่ละวันปฏิจจนุปบาทสามารถเกิดครบรอบได้หลายรอบ การควบคุมวงจรปฏิจจนุปบาทในพระคัมภีร์ของพุทธทาสภิกขุ คือ การควบคุมกิเลสตัณหาคือการยับยั้งได้ชั่วขณะที่มีสติ คนเราสามารถควบคุมตัณหาได้ด้วยการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่ออายตนะภายในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระพบกับอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ เรียกว่า ผัสสะ ในกรณีที่เราเห็นรูปร่างนั้นควบคุมหยุดอยู่เพียงการเห็นรูป ไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า สวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ หยุดอยู่เพียงการกระทบกันนั้น ลักษณะนี้คือการควบคุมตัณหา ไม่ให้เกิด เป็นแต่อาการสักรู้ว่าเห็นเท่านั้น ในกรณีหูได้ยินเสียง เป็นต้น ก็เหมือนกัน ควบคุมได้ที่มีการกระทบกัน (พระมหาประทีป อภิวิฑูโน (แถวพันธุ์), 2550) ความจริงของโลกและจักรวาลในพุทธปรัชญาเถรวาท มีทั้งลักษณะเป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสปกติของมนุษย์ และนามธรรมที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสพิเศษของมนุษย์ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงจำแนกโลกออกเป็น 3 คือ สังขารโลก สัตว์โลก และโอกาสโลก ไม่ว่าความจริงของโลกและจักรวาลจะเป็นอย่างไร ล้วนแล้วแต่ต้องการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุและปัจจัย ซึ่งเป็นตามธรรมชาติของกฎธรรมชาติที่พุทธปรัชญาเถรวาทเรียกว่า หลักปฏิจจนุปบาท หลักปฏิจจนุปบาทจึงเป็นที่รองรับความเป็นจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท ฉะนั้น หากพิจารณาถึงความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายในโลกและจักรวาล ไม่มีสิ่งใดที่ไม่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมอิงอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นไปตามสภาพของตน ผู้รู้เข้าใจหลักปฏิจจนุปบาทย่อมรู้และเข้าใจความเป็นจริงของโลกและจักรวาล ตลอดถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่างทั้งหมด (พระวิฑูณ ญาณวโร (ดาทอง), 2550) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจัยการ แปลว่า อาการที่เป็นปัจจัยแก่กัน หมายถึงสิ่งที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น คือ สิ่งนี้เกิดขึ้นก็มีสิ่งนี้ตามมา หรือเมื่อสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้ก็ดับไปเกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะถึงความเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทโดยสรุปว่า “หลักปฏิจจสมุปบาท แสดงความจริงของธรรมชาติให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่เรียกว่าไตรลักษณ์ เป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ไม่มีปัญหาในเรื่องที่ว่า สิ่งทั้งหลายมีหรือไม่มีจริง ยั่งยืนหรือขาดสูญ เป็นต้น แต่ผู้ไม่รู้ความหมายของหลักปฏิจจสมุปบาท มักเข้าใจไตรลักษณ์ผิดพลาด โดยเฉพาะหลักอนัตตานั้น มักได้ยินได้ฟังกันอย่างผิวเผิน แล้วตีความเอาว่า อนัตตาทะนายนอนนิ่งไม่มีอะไร กลายเป็นนัตถิกวาท อันเป็นมิจฉาทิฐิอย่างร้ายแรงไปเสีย ผู้เข้าใจหลักปฏิจจสมุปบาทดีแล้ว ย่อมพ้นจากความเข้าใจผิดแบบต่าง ๆ ที่แตกแขนงออกมาจากทฤษฎีทั้งหลายข้างต้นนั้น เช่น ความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายมีมูลการณ์หรือเหตุต้นเค้าเดิมสุดและความเข้าใจว่ามีสิ่งวิเศษนอกเหนือธรรมชาติ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543)

5. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยใช้หลักปฏิจจสมุปบาทเป็นฐาน

5.1 ปฏิจจสมุปบาทกับวิปัสสนาภาวนา

ปฏิจจสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานี้ ศึกษาความเป็นเหตุที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นขององค์ธรรมในปฏิจจสมุปบาทที่ปรากฏในขณะปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทราบว่า กระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเหตุ นั้น ปรากฏอยู่ในทุกฐานการกำหนดรู้ในสติปัฏฐานทุกหมวด ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อกระบวนการของปฏิจจสมุปบาทว่า สติปัฏฐานทั้ง 4 เมื่อกล่าวโดยความเป็นรูปกัมมัญฐานและอรูปกัมมัญฐาน หรือกล่าวโดยสังเขปกับขั้น 5 ว่า กายานุปัสสนาเป็นรูปขั้น เวทนานุปัสสนาเป็นเวทนาขั้น จิตตานุปัสสนาเป็นวิญญาณขั้น และธัมมานุปัสสนาเป็นสัญญาขั้น และสังขารขั้นก็มีความเกี่ยวข้องกับปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเหตุทั้งสิ้น เพราะแม้นามขั้นก็ต้องอาศัยรูปขั้น จึงแสดงถึงความเป็นปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เมื่อปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเหตุเกิดขึ้นโดยกระบวนการในฐานใดของสติปัฏฐานทั้ง 4 ก็ตาม ผู้ปฏิบัติย่อมรู้โดยความเป็นนามและรูป พร้อมทั้งปัจจัยที่อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น และเมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องที่เรียกว่า ทิฏฐิวิสุทธิแล้ว คือ การเห็นรูปนามที่ปราศจากสัตรูปบุคคล และเห็นโดยความเป็นปัจจัยว่า เพราะจิตที่เป็นนามเป็นเหตุในรูปเกิดการเคลื่อนไหว ไม่มีความสงสัยในเหตุปัจจัยของรูปนาม ผู้ปฏิบัติย่อมเข้าถึงกังขาวิตรณวิสุทธิ อันเป็นรากฐานสำคัญก่อนที่จะยก รูปนาม พร้อมทั้งปัจจัยนั้น พิจารณาโดยความเป็นไตรลักษณ์เพื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ย่อมเกิดมคคัมคคญาณทัสสนวิสุทธิ ซึ่งแม้ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเหตุจะมีลักษณะทั้งในปัจจุบันขณะหรือแบบข้ามภพข้ามชาติก็ตาม ผู้ปฏิบัติควรมุ่งประเด็นความสนใจในความเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันเท่านั้น ซึ่งเมื่อเข้าใจในกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท

ฝ่ายเหตุ พร้อมทั้งปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 อย่างถูกต้องนี้ ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จในการปฏิบัติ คือ การบรรลุธรรม

ปัจจัยสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ซึ่งปัจจัยสมุปบาทฝ่ายเหตุปรากฏในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทั้งในฐานกาย เวทนา จิต และธรรม คือปรากฏในการพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นในกาย ในเวทนา ในจิต และในธรรม องค์ธรรมในปัจจัยสมุปบาทแต่ละองค์ ปรากฏในสติปัฏฐานอย่างครบถ้วน เช่น เวทนานุปัสสนา ผู้ปฏิบัติย่อมกำหนดรู้เวทนาในปัจจัยสมุปบาท ฝ่ายเหตุไปด้วยกัน โดยที่เวทนานั้นก็มีผัสสะเป็นปัจจัยให้เวทนาเกิด ดังนั้น การที่ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้เวทนา ย่อมทราบถึงผัสสะที่เป็นปัจจัยให้เวทนานั้นเกิดด้วย และรู้ธรรมอันเป็นเหตุให้เวทนาเกิด ได้แก่ อวิชชา ตัณหา กรรม และอาหาร ในส่วนของอายตนะในการรู้ชัดตาและรูป ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะและเวทนา อันเป็นกระบวนการของปัจจัยสมุปบาทฝ่ายเหตุทั้งสิ้น ดังนั้น การศึกษาปัจจัยสมุปบาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนา จึงมีประโยชน์ คือทำให้เห็นความเป็นปัจจัยของรูปนามในขณะที่กำหนดรู้ตามฐานต่าง ๆ ในสติปัฏฐานทั้ง 4 อย่างถูกต้อง และทำลายความสงสัยในปัจจัยให้เกิดรูปนาม อันจะเป็นทางให้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างถูกต้อง อันจะส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าในการปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้น คือ มรรค ผล และนิพพานต่อไปได้ (แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิศ, 2561)

5.2 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาปัจจัยสมุปบาท

1. ปัจจัยสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่อธิบายกระบวนการของธรรมทั้งหลาย ทั้งฝ่ายโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม กล่าวคือ

1) ฝ่ายโลกียธรรม เมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการเกิดขึ้นของเหตุปัจจัยของโลกียธรรม จะทำให้บุคคลทราบถึงสาเหตุ (เหตุปัจจัย) ที่แท้จริงของความเป็นไปในชีวิตประจำวัน ทั้งอดีต ปัจจุบัน และกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตว่า จะมีกระบวนการเกิดขึ้นอย่างไรและอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงส่งผลให้บุคคลคลายกำหนดในสรรพสิ่งทั้งหลาย และตระหนักรู้สำนึกในการกระทำของตนว่า ควรกระทำสิ่งทั้งหลายที่ชอบด้วยศีลและธรรม

2) ฝ่ายโลกุตตรธรรม บุคคลเมื่อมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการดับของธรรมทั้งหลายแล้ว ทำให้บุคคลเร่งร่ำทำความเพียรเพื่อส่งเสริมคุณธรรมของตนให้เจริญไพบูรณ์ยิ่งขึ้นไป จนถึงที่สุดคือการเข้าถึงการบรรลุธรรมและพระนิพพาน ปัจจัยสมุปบาทจึงเป็นธรรมที่มีผลานิสงส์มากต่อสรรพสัตว์ในด้านของการปรับเปลี่ยนความเห็นและพฤติกรรมทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ

2. บุคคลเมื่อพิจารณาการหมุนเวียนของปัจจัยสมบูรณ์อย่างถี่ถ้วนแล้ว จะเกิดความรู้ความเข้าใจ ความเป็นไปของโลกและรูปร่างของสรรพสัตว์ ที่หมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏและหาต้นเหตุไม่ได้นั้นมีธรรมที่อาศัยซึ่งกันและกันเป็นเหตุทำให้เกิดขึ้น ส่งผลให้บุคคลมีความละอาย เกรงกลัวต่อกุศลธรรม เพราะกรรมที่บุคคลได้กระทำไว้ทั้งดีและไม่ดีนั้น จะส่งผลให้บุคคลได้รับความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง

3. เพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ความเข้าใจว่า สรรพสัตว์หากยังมีวิชาครอบงำอยู่ เมื่อตายไปจะต้องเกิดในภพหน้าอีก ซึ่งพิจารณาได้จากปัจจุบันเหตุ 5 ได้แก่ ตัณหา อุปาทาน กัมมภาวะ อวิชชา สังขาร ที่สรรพสัตว์กำลังทำกรรมดีกรรมชั่วอยู่ในปัจจุบัน จะเป็นเหตุปัจจัยนำไปเกิดในภพหน้า และผลของกรรมเหล่านั้นก็คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ และเวทนา หรือขั้น 5 นั้นเอง

4. เพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ในสังสารวัฏ กล่าวคือ ตั้งแต่ อวิชชาจนถึงชาติ เป็นต้น ทำให้ได้รู้ว่า ความทุกข์ทั้งหลายมีขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ ที่สรรพสัตว์กำลังได้รับอยู่นั้น เกิดขึ้นเพราะอาศัยชาติเป็นเหตุปัจจัย เมื่อชาติเกิดขึ้น ทำให้เห็นเหตุคือกัมมภาวะ เมื่อกัมมภาวะเกิดขึ้น ทำให้เห็นเหตุคืออุปาทาน และทำให้เห็นเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องกันจนถึงอวิชชา และที่สุดก็คือ อวิชชาเป็นหัวหน้าของเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวง

5. เพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ความเข้าใจว่า ปัจจัยสมบูรณ์บาท หมายถึง วงจรของเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันเป็นสายโดยหาที่สุดไม่ได้ แนวคิดเหล่านี้ สามารถทำให้บุคคลนำหลักการเหล่านี้มาพิจารณาความทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันว่า มีเหตุปัจจัยอย่างไร จึงทำให้ตนได้รับความทุกข์ เมื่อบุคคลเข้าใจถึงความจริงว่า ผลที่ตนกำลังได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้ มีเหตุปัจจัยมาจากกรรมในอดีต และกำลังจะเป็นไปในอนาคต ส่งผลให้บุคคลตระหนักรู้ในกรรมของตน จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด สามารถละคลายความยึดมั่นได้ สำหรับผู้ปรารถนาจะพ้นออกจากกองทุกข์ ควรยินดีในการภาวนาอยู่เป็นนิตย์ เพื่อให้เข้าถึงปัญญาที่สามารถเห็นแจ้งกระบวนการหมุนเวียนของปัจจัยสมบูรณ์บาทได้อย่างถี่ถ้วน จนสามารถพิจารณาปัจจัยสมบูรณ์บาทโดยกำหนดรู้ทุกขสัจ ปหาน สมุทัยสัจ เห็นแจ้งในนิโรธสัจ และเข้าถึงพระนิพพานเป็นที่สุด

6. เพื่อหมดความสงสัยเรื่องตัวตนในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพราะมีความเข้าใจการสืบต่อเหตุปัจจัยในปัจจัยสมบูรณ์บาทแล้ว บุคคลจึงละคลายความยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 ว่า เป็นตัวเป็นตน ละคลายความมานะ โอ้อวดทั้งหลาย ขณะเดียวกันก็ละความแข็งกระด้างของตนลงไป เพราะมีความเชื่อว่า กรรมที่ตนกระทำแล้วไม่มีผลหรือขาดสูญ แต่มีความเชื่อในเหตุและผล ที่เรียกว่ามีความเห็นเป็นกลาง โดยละความคิดเรื่องอดีตและอนาคต แต่ตระหนักรู้ในเหตุและผลที่เป็นปัจจุบัน เป็นผู้ไม่ยึดติดอยู่ในเหตุการณ์ในอดีต และไม่เพ้อเจ้อไปในเรื่องอนาคตอย่างไม่มีเหตุผล แต่เป็นผู้มีความเห็นเป็นกลางใน

กาล ทั้ง 3 และไม่ติดยึดอยู่ในกาลใด ๆ เพราะเหตุปัจจัยนั้นล้วนเป็นไปตามอำนาจของไตรลักษณ์ (แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิต, 2561)

สรุป

ปฏิจจสมุปบาท เป็นศาสตร์แห่งการให้เหตุผล ที่ปรากฏในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ทั้งในฐานกาย เวทนา จิต และธรรม คือปรากฏในการพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นในกาย ในเวทนา ในจิต และในธรรม องค์ธรรมในปฏิจจสมุปบาทแต่ละองค์ ซึ่งต้องใช้สติปัญญา 4 อย่างครบถ้วน เช่น เวทนา นุปัสสนา ผู้ปฏิบัติย่อมกำหนดรู้เวทนาในปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเหตุไปด้วยกัน โดยที่เวทนานั้นก็มีผัสสะเป็นปัจจัยให้เวทนาเกิด ดังนั้น การที่ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้เวทนา ย่อมทราบถึงผัสสะที่เป็นปัจจัยให้เวทนานั้นเกิดด้วย และรู้ธรรมอันเป็นเหตุให้เวทนาเกิด ได้แก่ อวิชชา ตัณหา กรรม และอาหาร ในส่วนของอายตนะ ในการรู้ชัดตาและรูป ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะและเวทนา อันเป็นกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท ฝ่ายเหตุทั้งสิ้น ดังนั้น การศึกษาปฏิจจสมุปบาทในการแสดงเหตุผลในการปฏิบัติวิปัสสนา จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติที่จะมุ่งหวังสู่ความสำเร็จจะจับซึ่งกิเลส ทำตนให้พ้นจากทุกข์ ทำตนให้ทราบผลจากการกระทำ มุ่งสู่การบรรลุธรรม โดยปฏิบัติตามมรรคมงคลแปดประการ เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว จะมองเห็นหนทางตามอารมณ์ที่ตนเองได้รับ เพราะมีความเชื่อว่า กรรมที่ตนกระทำแล้วไม่มีผลหรือขาดสูญ แต่มีความเชื่อในเหตุและผล ที่เรียกว่ามีความเห็นเป็นกลาง โดยละความคิดเรื่องอดีตและอนาคต แต่ตระหนักรู้ในเหตุและผลที่เป็นปัจจุบัน เป็นผู้ไม่ยึดติดอยู่ในเหตุการณ์ในอดีต มองเห็นความเป็นจริงของชีวิต

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ปฏิจจสมุปบาท: ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผลในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นประจวบจวนของเหตุผลและปัจจัย ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันเป็นสายโดยหาที่สุดไม่ได้ แนวคิดเหล่านี้ สามารถทำให้บุคคลนำหลักการเหล่านี้มาพิจารณาเห็นความเป็นจริงของโลกและของชีวิต ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันว่ามีเหตุปัจจัยอย่างไรจึงทำให้ตนได้รับผลเช่นนี้ เมื่อบุคคลเข้าใจถึงความจริงว่าตนกำลังได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้ มีเหตุปัจจัยมาจากกรรมในอดีต และกำลังจะเป็นไปในอนาคต ส่งผลให้บุคคลตระหนักรู้ในกรรมของตน จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด สามารถละคลายความยินดีลงได้ สำหรับผู้ปรารถนาความเป็นจริงตามเหตุผล ควรยินดีในการภาวนาอยู่เป็นนิตย์ เพื่อให้เข้าถึงปัญญาที่สามารถเห็นแจ้ง

กระบวนการหมุนเวียนโดยใช้หลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งการใช้เหตุผลตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2549). *ปฏิจจสมุปบาท*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสาครธรรมรัตน์ ธมมรตโน. (2560). การวิเคราะห์เรื่องทุกขในปฏิจจสมุปบาทตามนัยแห่งนิพเพธิกสูตร. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 13(1), 184-196 .
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ชุด คำวัด*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประทีป อภิวิฑฒโน (แถวพันธุ์). (2550). ศึกษาเปรียบเทียบการอธิบายปฏิจจสมุปบาทตามแนวของพุทธโฆษาจารย์กับพุทธทาสภิกขุ. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิสุตย์ จนทวิโส (พะนิรัมย์). (2554). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจจสมุปบาทกับชั้น 5. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2558). *ศัพท์วิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- พระวัฒนา ญาณวโร (ดาทอง). (2550). ศึกษาวิเคราะห์ปฏิจจสมุปบาทเพื่อการตอบปัญหาความจริงของโลกและจักรวาลในอภิปรัชญาตะวันตก. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอนันต์ อัสสุกาโร (เป้งไชโยโม). (2549). ศึกษาการตีความปฏิจจสมุปบาทตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระอาจารย์ ดร.ภัททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหากรรมฐานาจารย์. (2545). *ปฏิบัติสมุปปาตสังเขป*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ภูริทัต ศรีอร่ามและพระมหาสำราญ ญาณวุฑฺฒ (จรรยเจริญ). (2554). การวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องปฏิสนธิวิญญาณตามหลักปฏิบัติสมุปปาตของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลวงพ่พุทฺธทาส ภิกขุ. เรียกใช้เมื่อ 14 มิถุนายน 2565 จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/289>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิศ. (2561). ศึกษาปฏิบัติสมุปปาตฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ
ในเขตกรุงเทพมหานคร*

FACTORS AFFECTING THE DECISION TO USE THE NURSING HOME
FOR THE ELDERLY IN BANGKOK

ปัทมานันท์ เขมพิพิศน์

Pathamananth Khempipisch

ปาไลดา ศรีสรณ์กำพล

Palida Srisornkompon

สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

Panyapiwat Institute of Management, Thailand.

E-mail: sahapat.in@bsru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ และรายได้ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ 2) เพื่อศึกษาปัจจัย ส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถาน บริบาลผู้สูงอายุ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ตัวอย่างประชากรที่ใช้ศึกษาจำนวน 400 คน คือ ผู้เคยใช้บริการหรือผู้มีส่วนในการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป

ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 400 คน ด้านเพศ พบว่า ผู้ตอบ แบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุ 40-49 ปี ด้านวุฒิการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ด้าน อาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอาชีพเป็นพนักงานบริษัท ด้านระดับรายได้ต่อเดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีรายได้ต่อเดือน 35,001-45,000 บาท ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ เลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร สรุปได้ 2 ประการ คือ ประการแรก ปัจจัย ส่วนบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ และรายได้ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถาน บริบาลผู้สูงอายุ ประการที่สอง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) ที่มีผลต่อ การตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ คือ ส่วนประสมทางการบริการหรือผลิตภัณฑ์ ส่วน ประสมทางราคา ส่วนประสมทางช่องทางการจัดจำหน่าย ส่วนประสมทางพนักงาน และส่วนประสม ทางกระบวนการให้บริการ ทางด้านส่วนประสมทางการตลาด และส่วนประสมทางลักษณะกายภาพ ไม่ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ

* Received: 2 August 2022; Revised: 24 August 2022; Accepted: 28 August 2022

คำสำคัญ: ปัจจัยการตลาด, สถานบริการผู้สูงอายุ, กรุงเทพมหานคร

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study personal factors in terms of gender, age, education, status and income that affect the decision to choose the nursing home service for the elderly 2) to study the mix of factors in 7 aspects of service marketing (7Ps) that affect the decision to choose the nursing home for the elderly. This research is a quantitative research. The population of 400 people in the study were those who used to use services or who were involved in the decision to use the nursing homes for the elderly in Bangkok. with the age of 30 years and over.

The results of a study on personal factors of 400 respondents, regarding gender, found that most of them were female. For age, it was found that most of them were aged 40-49 years. In term of educational qualifications, it was found that most of them had a bachelor's degree or equivalent. In terms of occupation, it was found that most of them were company employees. In terms of monthly income level, it was found that most of them have monthly income of 35,001-45,000 baht. Factors affecting the decision to choose the nursing home for the elderly in Bangkok can be summarized as 2 things. Firstly, personal factors in terms of gender, age, education, status and income affecting the decision to use the service of the nursing home for the elderly. Secondly, the 7 aspects of service marketing mix (7Ps) that affect the decision to choose the nursing home service for the elderly as; service or product mix, price mix, distribution channel mix, staff mix, and the service process mix Regarding to the marketing mix and physical characteristics mix, there was no effect on the decision to choose the nursing home for the elderly.

Keywords: Marketing Factors, Nursing Home for the Elderly, Bangkok

บทนำ

ประเทศไทยได้เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี พ.ศ. 2564 โดยมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 10 - 20 ของประชากรทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2574 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (super aged society) ซึ่งหมายถึงการมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์, 2564) จากสถานการณ์ของการเข้าสู่สังคมสูงวัยตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในประเทศไทยมีผู้สูงอายุมีแนวโน้มว่าจะเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพที่จะดำรงชีวิตในวัยเกษียณได้อย่างมีความสุขและมีความ

เป็นอยู่ที่ดี โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเป็นภาระของลูกหลานในระยะยาว เป็นกลุ่มผู้สูงอายุทรงพลัง (Active Aging) ที่ยังสามารถสร้างผลผลิตที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยได้ในระยะยาว แนวโน้มของคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น

ภาพรวมสังคมผู้สูงอายุในไทย สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

ภาพที่ 1.1 ผู้สูงอายุในประเทศไทยแยกตามกลุ่มอายุ (ธนาคารกสิกรไทย, 2564)

จากสถิติผู้สูงอายุที่ใช้บริการภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ ที่สำรวจเมื่อกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 มี ศพส. จำนวน 12 แห่ง โดย 11 แห่ง เป็น ศพส. ที่มีผู้ใช้บริการภายในเป็นผู้สูงอายুরวมทั้งสิ้น 1,276 คน (ยกเว้น ศพส.จังหวัดขอนแก่น ที่เป็นศูนย์ให้บริการเฉพาะช่วงกลางวัน) แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 553 ราย และเพศหญิง จำนวน 725 ราย (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564)

เนื่องจากประเทศไทยจะก้าวสู่ “สังคมผู้สูงวัย” ระดับสุดยอดในปี พ.ศ. 2575 โดยมีสัดส่วนผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ทำให้กิจการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุหรือผู้มีภาวะพึ่งพิง เช่น เนอร์สซิงโฮม ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ หรือโรงพยาบาลผู้สูงอายุ ในปัจจุบันมีอยู่ราว 4,000 แห่งทั่วประเทศ จึงต้องยกระดับให้ได้มาตรฐาน และกลายเป็นโอกาสของธุรกิจอื่น ๆ ที่รองรับสังคมผู้สูงอายุอีกด้วย (ปาริชาติ บุญเอก, 2564) การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์นี้ ผู้บริหารของธุรกิจจะต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากโอกาสทางธุรกิจของสังคมผู้สูงอายุดังกล่าว เพื่อการขยายงานของธุรกิจให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน จากข้อมูลงานวิจัยมูลนิธิตสถาบัน

และพัฒนาผู้สูงอายุไทย พบว่า จำนวนธุรกิจบริการผู้สูงอายุระยะยาวและสถานพยาบาลประมาณ 400 แห่งในกรุงเทพมหานคร มีจำนวนสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 49.28 ของทั้งหมด โดยผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร มีภาวะพึ่งพิงมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามภูมิภาค และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ญาติจำเป็นต้องทำงานนอกบ้านและไม่มีเวลาดูแล จึงนิยมใช้บริการธุรกิจบริการสุขภาพผู้สูงอายุที่สามารถเข้าถึงบริการได้โดยสะดวก (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์, 2564)

จากการศึกษาธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ พบว่า ประเทศไทยมีธุรกิจดังกล่าวที่จดทะเบียนจัดตั้งเป็นนิติบุคคลจำนวน 493 ราย และมีมูลค่าทุนจดทะเบียน 1,615.93 ล้านบาท โดยส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจในรูปแบบบริษัทจำกัด รองลงมาคือ ห้างหุ้นส่วนจำกัดและห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล หากวิเคราะห์ย้อนหลังไป 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 - 2563 จะพบว่า มีจำนวน “การจัดตั้งธุรกิจใหม่” ที่เติบโตแบบก้าวกระโดด โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2562 มีจำนวน 113 ราย ซึ่งเติบโตกว่า 50% เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2561 ที่มีจำนวน 76 ราย และในขณะที่ยปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 117 ราย ใกล้เคียงกับปี 2562 และในปี พ.ศ. 2564 ช่วงเวลา 3 เดือนแรก (ม.ค.-มี.ค.) มีการจัดตั้งนิติบุคคลในธุรกิจนี้แล้วจำนวน 52 ราย เพิ่มขึ้นเป็น 79.31% เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปี พ.ศ. 2563 และมี “การเพิ่มทุน” จำนวน 19.40 ล้านบาท มากขึ้นถึง 8 เท่า เมื่อเปรียบเทียบกับปีก่อน ทั้งนี้ “รายได้” ของธุรกิจดูแลผู้สูงอายุมีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยปี พ.ศ. 2560 มีรายได้จำนวน 460.07 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2561 มีรายได้จำนวน 772.23 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 68 เมื่อเปรียบเทียบกับปีก่อน และปี พ.ศ. 2562 มีรายได้ 1,008.56 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 30.60 และมี “ผลกำไร” จำนวน 11.05 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2561 คิดเป็น 1.6 เท่า (TNNONLINE, 2564)

ปัจจัยหลักที่ทำให้ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุเกิดการขยายตัว นอกจากการเติบโตของจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่มากขึ้นแล้ว ยังเป็นผลมาจากการออกพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 มาตรา 3 (3) โดยเป็นกฎหมายคุ้มครองกิจการดูแลผู้สูงอายุ มีผลบังคับใช้เมื่อ 28 มกราคม พ.ศ. 2564 ซึ่งผู้ประกอบการรายใหม่ทุกราย จะต้องขออนุญาตก่อนเปิดกิจการ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษา “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร” ซึ่งประโยชน์จากการศึกษาในครั้งนี้ จะสามารถนำไปต่อยอดเพื่อพัฒนาธุรกิจที่ตอบโจทย์ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคได้มากที่สุด รวมถึงผู้ที่สนใจในธุรกิจนี้ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

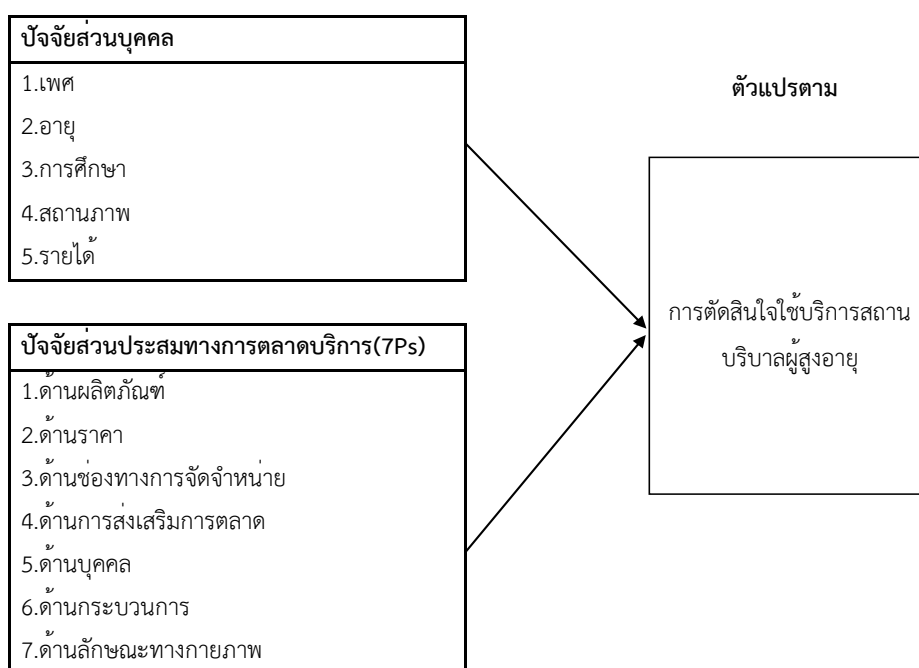
1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ และรายได้ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ

สมมติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ และ รายได้ มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ
2. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ

กรอบแนวคิด

ตัวแปรอิสระ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร กลุ่มตัวอย่างการกำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มประชากร คือ ผู้ใช้บริการและผู้มีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ โดยมีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป จากสถิติกรุงเทพมหานคร 2564 จาก กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล มีจำนวนประชากรรวม 3,627,755 คน ประกอบด้วยเพศชาย จำนวน 1,618,766 คน เพศหญิงจำนวน 2,008,989 คน (กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2565) โดยกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ ในเขตกรุงเทพมหานคร อันเนื่องมาจากกลุ่มประชากรมีความหลากหลาย เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย ดังนั้น จึงเป็นพื้นที่ที่มี

ความเหมาะสมในการกำหนดกลุ่มประชากร โดยกำหนดขอบเขตของกลุ่มประชากรทั้งหมดในจังหวัด กรุงเทพมหานคร จำนวน 400 กลุ่มตัวอย่าง

วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage sampling) ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 แบ่งเป็น 6 กลุ่ม โดยแบ่งเขตจำนวนประชากรตามการบริหารงานในเขต กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 2 จับสลากเลือกเขต โดยนำเขตทั้งหมดใน 6 กลุ่ม นำมาจับสลากเลือกเขต กลุ่มละ 1 เขต (Simple random sampling)

ขั้นตอนที่ 3 คำนวณสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง ตามสัดส่วนประชากรในแต่ละเขต (Google Data Studio, 2564)

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของประชากรและกลุ่มตัวอย่างในแต่ละเขต โดยมีทั้งหมด 6 เขต ดังต่อไปนี้

ที่	เขต	จำนวน		กลุ่มตัวอย่าง 100% = 400
		ประชากร	สัดส่วนของประชากร	
1	เขตดินแดง	115,508	15%	60
2	เขตสาทร	75,753	10%	40
3	เขตจตุจักร	155,297	21%	84
4	เขตมีนบุรี	142,197	19%	76
5	เขตคลองสาน	69,139	9%	36
6	เขตบางแค	193,303	26%	104
รวมจำนวนประชากรทั้ง 6 เขต		751,197	100%	400

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 ตัวอย่าง คำนวณตามสัดส่วนของประชากรทั้งหมด 6 เขต ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละเขต

ขั้นตอนที่ 4 Purposive selection แบบสอบถามมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเฉพาะผู้ที่มีอายุ 30 ปี ขึ้นไป และเป็นผู้ที่เคยใช้บริการ หรือมีส่วนในการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการสร้าง และตรวจสอบเนื้อหาของแบบสอบถามว่าครอบคลุมวัตถุประสงค์ (Item Objectives Congruence: IOC) จากการนำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบจำนวน

3 ท่าน และนำมาปรับปรุงตาม คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา ค่าดัชนีความสอดคล้องที่ยอมรับได้ต้องมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ได้ค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.92 แสดงให้เห็นว่า แบบสอบถามชุดนี้มีความสมบูรณ์สามารถใช้งานได้จริงแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 คำถามคัดกรอง ประกอบด้วยคำถาม 2 ข้อย่อย

ส่วนที่ 2 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ และรายได้ มีลักษณะคำถามเป็นแบบเลือกตอบ (Check list) ประกอบด้วยคำถาม 5 ข้อย่อย

ส่วนที่ 3 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7 P's)

ส่วนที่ 4 การตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการสำหรับผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยคำถาม 5 ข้อย่อย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิจัยในเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลดังต่อไปนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ จำนวน 6 เขตกระจายตามเขตที่กำหนด สถานที่เก็บข้อมูลคือ ห้างสรรพสินค้า ตลาด ป้ายรถเมล์ ร้านอาหาร โดยใช้ QR Code แล้วให้ทำแบบสอบถามผ่านโทรศัพท์มือถือ เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ชุด

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลทฤษฎีจากหนังสือ บทความ และวรรณกรรมต่าง ๆ และเรื่องที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ทำการรวบรวมไว้เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ซึ่งเป็นการบรรยาย การอธิบาย การสรุป และการแปลความหมายของข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยนำเสนอในรูปแบบตารางแจกแจงความถี่ ประกอบกับการแปลความหมายเชิงบรรยายเพื่ออธิบายข้อมูลในด้านต่าง ๆ

การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เป็นสถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐานการวิจัย เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตาม โดยสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานดังนี้

t-Test ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ซึ่งใช้สำหรับทดสอบข้อมูลแจกแจงแบบปกติ (Normal Distribution) ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศแตกต่างกัน มีการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการที่แตกต่างกัน

One-way ANOVA ใช้การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่มีมากกว่า 2 กลุ่มขึ้นไป ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ และรายได้ ที่แตกต่างกัน มีการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการที่แตกต่างกัน โดยกรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทำการทดสอบเป็นรายคู่ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 หรือระดับความเชื่อมั่น 95 โดยใช้วิธี Fisher's Least-Significant Difference (LSD) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของกลุ่มตัวอย่าง

Multiple Regression การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอนเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อใช้ทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ได้แก่ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7 P's) มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

ข้อมูลลักษณะประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง มีจำนวน 323 คน คิดเป็นร้อยละ 80.75 อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุ 40-49 ปี มีจำนวน 216 คน คิดเป็นร้อยละ 54.00 วุฒิการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 355 คน คิดเป็นร้อยละ 88.75 อาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอาชีพ เป็นพนักงานบริษัท จำนวน 257 คน คิดเป็นร้อยละ 64.25 ระดับรายได้ต่อเดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีรายได้ต่อเดือน 35,001 – 45,000 บาท จำนวน 244 คน คิดเป็นร้อยละ 61.00

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ จากการศึกษาวิจัยรายด้านพบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์/บริการ (Products/Service) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.41, S.D.=0.51) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านราคา (Prices) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.35, S.D.=0.54) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Places) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.37, S.D.=0.53) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านการส่งเสริมการขาย (Promotions) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.39, S.D.=0.54) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านพนักงาน (People) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.40, S.D.=0.53) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านกระบวนการให้บริการ (Process) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.40, S.D.=0.52) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidences) โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ =4.38, S.D.=0.53)

สรุปผลการทดสอบสมมติฐานในการวิจัย

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย สามารถสรุปผลได้ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และ รายได้ ที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถเขียนสมมติฐานได้ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ โดยใช้สถิติทดสอบ Independent Sample t-test จำแนกตามเพศ สรุปได้ว่า ประชากรในเขตกรุงเทพมหานครที่ตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีเพศที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว One-way ANOVA จำแนกตามอายุ ประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอายุที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุแตกต่างกัน จึงทำการตรวจสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของ (LSD) เมื่อทดสอบความแตกต่างของการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ จำแนกตามอายุเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 30-39 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างอื่นทั้งหมด 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 40-49 ปี กลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 50-59 ปี และกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 60 ปีหรือมากกว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 40-49 ปี มีความเห็นแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 50-59 ปี นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

3. ระดับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุแตกต่างกัน จึงทำการตรวจสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของ (LSD) เมื่อทดสอบความแตกต่างของการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการศึกษา เป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างอื่นทั้งหมด 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า และกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี

4. ระดับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามอาชีพ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มี อาชีพ ที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุแตกต่างกัน จึงทำการตรวจสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของ (LSD) เมื่อทดสอบความแตกต่างของการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ จำแนกตาม อาชีพ เป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพพนักงานบริษัท มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ และกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของธุรกิจ มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ

5. ระดับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามระดับรายได้ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีระดับรายได้ ที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุแตกต่างกัน จึงทำการตรวจสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของ (LSD) เมื่อทดสอบความแตกต่างของการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับรายได้ เป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับรายได้ 25,001 – 35,000 บาท มีความคิดเห็นแตกต่างกันจากกลุ่มตัวอย่างอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับรายได้ 35,001 – 45,000 บาท และมีระดับรายได้ 45,001 – ขึ้นไป นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับสมมติฐานคือ ด้านผลิตภัณฑ์/บริการ (Products/Service) ด้านราคา (Prices) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Places) ด้านบุคคล (People) และด้านกระบวนการ (Process) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

อภิปรายผล

การอภิปรายผลงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยทำการอภิปรายผลงานวิจัยได้ ดังนี้

1. จากการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีเพศที่ต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานของศิริกัญญา ศิริชภัคส์ โดยผลการศึกษาพบว่า เนื่องจากความคิดในการที่เลือกตัดสินใจใช้บริการอาจแตกต่างกันของเพศชายและเพศหญิง โดยเพศชายอาจจะไม่ได้ใส่ใจในรายละเอียดของการเช่าอาหารทเมนต์อย่างเพศหญิง ที่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่มากกว่าเพศชายนั่นเอง (ศิริกัญญา ศิริชภัคส์, 2560)

ทางด้านปัจจัยส่วนบุคคลที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานของศิริกัญญา ศิริชภัคส์ โดยความแตกต่างของระดับการศึกษามีผลต่อการตัดสินใจเลือกเช่าอาหารทเมนต์ของผู้บริโภคเขตตอนเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (ศิริกัญญา ศิริชภัคส์, 2560)

2. จากการศึกษาพบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้ง 7 ด้าน (7Ps) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ โดยได้ข้อมูลจากการทดสอบด้วยวิธีวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Stepwise Multiple Regression) สามารถอภิปรายเรียงตามน้ำหนักของการวิเคราะห์สถิติ Multiple Regression ได้ดังนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้บริโภคโดยรวมและรายข้อมีทั้งหมด 5 ด้าน ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนี้ คือ

ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์/บริการ (Products/Service) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ โดยมากที่สุดคือ มีบริการห้องพักที่สะอาด มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน และมีความเป็นส่วนตัว มีบริการด้านกิจกรรมเสริม เช่น ห้องสนทนา การ ห้องประชุม ห้องออกกำลังกาย ที่มีความสะดวกสบายและทันสมัย มีอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ครบครันและทันสมัย และมีบริการด้านสุขภาพ มีแพทย์ พยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล นักจิตวิทยา นักโภชนาการ นักกายภาพบำบัด นักกิจกรรมอยู่ประจำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพศิน ชื่นชูจิตต์ ระบุว่า ด้านบริการมีอิทธิพลในการเลือกใช้บริการบ้านพักคนชราที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกและการส่งเสริมสุขภาพ ที่มีบุคลากรทางการแพทย์ประจำการอยู่ที่บ้านพักคนชรา (พศิน ชื่นชูจิตต์, 2564)

ปัจจัยด้านราคา (Prices) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ โดยมากที่สุดคือ มีบริการและคุณภาพของบริการ ค่ำค่า เหมาะสมกับราคา มีการแสดงรายละเอียดของราคาที่ชัดเจน มีบริการดีและคุณภาพยอดเยี่ยม ราคาถูกกว่าคู่แข่ง และมีราคาให้เลือกที่เหมาะสม ตามระดับความต้องการของผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวุฒิพงษ์ มณีสุขเกษม ระบุว่า ด้านราคา มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างมากในเรื่องค่าใช้จ่ายในการใช้บริการสถานบริการสำหรับผู้สูงอายุในครอบครัวเพื่อให้ดูแลอย่างใกล้ชิด รวมไปถึงที่พักอาศัยก็ถือเป็นปัจจัยในการพิจารณา (วุฒิพงษ์ มณีสุขเกษม, 2561)

ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Places) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ โดยมากที่สุดคือ มีความสะดวกในการเดินทาง และระบบขนส่งมวลชนสาธารณะ มีความสะดวกสบายใกล้โรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า สถานที่ออกกำลังกาย และสถานีดารวจ มีป้ายบอกสถานที่ที่มีความชัดเจนและสังเกตง่าย และมีทำเลที่ตั้งของสถานที่ที่เหมาะสม ไม่อยู่ใกล้เคียงโรงงานอุตสาหกรรมและฟาร์ม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชยุต รัชตะวรรณ ระบุว่า ด้านทำเล (ช่องทางการจัดจำหน่าย) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างมากในเรื่องความสะดวก ความสะดวก และใกล้โรงพยาบาล (ชยุต รัชตะวรรณ, 2559)

ปัจจัยด้านพนักงาน (People) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ โดยมากที่สุดคือ บุคลากรมีความรู้ ความชำนาญ และทักษะการให้บริการอย่างถูกต้อง มีความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการดูแลเอาใจใส่ อธิบายดี สุภาพ เป็นกันเอง และมีการให้บริการอย่างเสมอภาคเท่าเทียม สอดคล้องกับงานวิจัยของธนวัฒน์ อินทวิ และเบญจพร คงบำเพ็ญ กล่าวว่า ด้านบุคลากร มีอิทธิพลในเรื่องความชำนาญในการรับมือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ มีความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุ (ธนวัฒน์ อินทวิ และเบญจพร คงบำเพ็ญ, 2560)

ปัจจัยด้านกระบวนการให้บริการ (Process) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุ โดยมากที่สุดคือ มีการบริการพยาบาลตลอด 24 ชั่วโมงสำหรับผู้สูงอายุ มีกลไกการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานที่ชัดเจน และการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประเมินและวางแผนการบำบัดรักษาเป็นระยะ เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละคนที่มีปัญหาสุขภาพแตกต่างกัน และมีแพทย์ผู้ทำการรักษาเฉพาะด้านดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชยุต

รัชตะวรรณ ระบุว่า ด้านกระบวนการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างมากในเรื่องการบันทึกข้อมูลของผู้ใช้บริการ และกระบวนการรายงานข้อมูลแก่ญาติ (ชยุต รัชตะวรรณ, 2559)

ทางด้านส่วนประสมทางการตลาดที่ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร มีอยู่ 2 ด้าน ดังนี้ คือ ด้านส่งเสริมการตลาด (Promotion) และด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidences) จากการศึกษาเชิงปริมาณปรากฏว่า ด้านส่งเสริมการตลาด (Promotion) ดังกล่าว ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพศิน ชื่นชูจิตต์ ระบุว่า ปัจจัยด้านส่งเสริมการตลาดไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการบ้านพักคนชรา ในยุค New normal โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.073 ซึ่งมากกว่า 0.05 (พศิน ชื่นชูจิตต์, 2564)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร สรุปได้ 2 ประการ คือ ประการแรก ปัจจัยส่วนบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ และ รายได้ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ ประการที่สอง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการทั้งหมด 7 ด้าน (7Ps) ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ คือ ส่วนประสมทางการบริการหรือผลิตภัณฑ์ ส่วนประสมทางราคา ส่วนประสมทางช่องทางการจัดจำหน่าย ส่วนประสมทางพนักงาน และส่วนประสมทางกระบวนการให้บริการ ทางด้านส่วนประสมทางการตลาดและส่วนประสมทางลักษณะกายภาพ ไม่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมุ่งเน้นในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพของผู้บริการหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งควรต้องมีการพัฒนาบุคลากรที่ดูแลผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอจากหน่วยงานที่ดูแลเรื่องสุขภาพที่มีความน่าเชื่อถือ ในการนี้ อาจจะเป็นการร่วมมือกับโรงพยาบาลรัฐหรือเอกชน สถานศึกษาที่มีการเปิดสอนหลักสูตรทางการดูแลผู้สูงอายุหรือการบริบาลผู้สูงอายุ อีกทั้งต้องมีการจัดสถานที่ที่บริบาลผู้สูงอายุให้มีมาตรฐานตามที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ และต้องมีการตรวจสอบว่ามีความพร้อมในการให้บริการอย่างสม่ำเสมอ

2) การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ทำให้เห็นว่า ผู้สนใจในการบริการมีอยู่จำนวนไม่น้อย และจะเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ประกอบการรายใหม่กล้าที่จะลงทุนมากยิ่งขึ้นเมื่อได้รับข้อมูลที่ครอบคลุมในเรื่องของการจัดทำสถานบริการอย่างถูกต้องตามกฎหมาย มีมาตรฐาน บุคลากรมีความรู้ความสามารถ ทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม มีการส่งเสริมการขาย ตลอดจนการใช้บริการมีค่าใช้จ่ายที่มีความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สามารถขยายต่อไปได้กว้างขึ้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคตเพิ่มเติมดังนี้

- 1) การศึกษาเชิงคุณภาพในเรื่องเกี่ยวกับความพร้อมในส่วนของคุณภาพผู้ให้บริการที่มีความรู้ความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ
- 2) ความพร้อมของสถานบริการก็เป็นอีกกลุ่มตัวอย่างที่มีความสำคัญและควรศึกษาว่า ปัจจุบันมีความพร้อมในการให้บริการมากน้อยแค่ไหน มีมาตรฐาน ตามกำหนดมากน้อยแค่ไหน
- 3) ในอนาคต ควรศึกษาวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานบริการผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อจะทำให้ครอบคลุมถึงความต้องการของผู้ใช้บริการ

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/335>.
- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2561). คู่มือพัฒนาธุรกิจบริการผู้สูงอายุสู่เกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการบริหารจัดการธุรกิจ. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://wow.in.th/fWwFS>.
- กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. (2565). จำนวนประชากรในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2564 จำแนกตามอายุและเขต. เรียกใช้เมื่อ 7 กรกฎาคม 2565 จาก https://webportal.bangkok.go.th/public/user_files_editor/130/BMA%20STATISTIC/2564/Soc_64/Soc_Pop_64_11.xlsx.
- ชยุต รัชตะวรรณ. (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานบริการดูแลผู้สูงอายุเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร. ใน *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจสำหรับผู้บริหาร*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธนพัฒน์ อินทวิ และเบญจพร คงบำเพ็ญ. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสถานดูแลผู้สูงอายุในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ใน *การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 9 “ราชมงคลสร้างสรรค์กับนวัตกรรมที่ยั่งยืนสู่ประเทศไทย 4.0”*. ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- ธนาคารกสิกรไทย. (2561). *ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ*. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://shorturl.asia/GIRn8>.
- ปาริชาติ บุญเอก. (2564). *ส่องธุรกิจน่าจับตารับ “สังคมสูงวัย”*. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://shorturl.asia/GIRn8>.

- พศิน ชื่นชูจิตต์. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการบ้านพักคนชราในยุค New normal". ใน สารนิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการจัดการ. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วุฒิพงษ์ มณีสุขเกษม. (2561). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจใช้บริการสถานบริบาลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. ใน สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริกิมญ์ ศิริชกัศ. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเช่าอพาร์ทเมนต์ของผู้บริโภคเขตดอนเมือง. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเป็นผู้ประกอบการ. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- Google Data Studio. (2564) จำนวนประชากรกรุงเทพมหานครแยกตามเขต ปี 2563. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://wow.in.th/qDkxb>.
- TNNONLINE. (2564). “ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุรุ่ง 3 เดือนแรกปี64 เกิดใหม่เพิ่ม 79.31%”. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://www.tnnthailand.com/news/wealth/78830/>.

วิเคราะห์นโยบาย ยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ พิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย*

ANALYZE POLICIES STRATEGIES AND IMPACTS OF THE DEVELOPMENT SPECIAL ECONOMIC ZONES IN THE BORDER AREA OF THAILAND NONG KHAI PROVINCE

ภณทิลา น้อยเจริญ

Phunthila Noicharoen

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand.

E-mail: phunthila.noi@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์นโยบาย 2) เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ และ 3) เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย ใช้วิจัยเชิงคุณภาพ ตัวอย่างประกอบด้วยตัวแทนภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ประกอบการในพื้นที่และประชาชนหรือเครือข่ายประชาชน จำนวน 20 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์และแบบบันทึกการจัดประชุมกลุ่มย่อย สังเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการ SWOT Analysis

ผลการวิจัยพบว่า นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า จุดแข็งในการพัฒนาพื้นที่ คือ จังหวัดหนองคาย มีจุดแข็งคือ เป็นจังหวัดที่มีขีดความสามารถในการผลิต มีจุดอ่อนคือ การผลิตสินค้าทางการเกษตรยังใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบเดิม มีโอกาสคือ มีแม่น้ำโขงเป็นแหล่งน้ำต้นทุน มีอุปสรรคคือ พื้นที่แนวชายแดนมีระยะยาว ทำให้เกิดอุปสรรคต่อการรักษาความสงบ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีการกำหนดกลยุทธ์ตามประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ กลยุทธ์เชิงรุก ประกอบด้วยการพัฒนาระบบโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค กลยุทธ์เชิงป้องกัน มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภาคการเกษตร กลยุทธ์

---

* Received: 8 July 2022; Revised: 24 August 2022; Accepted: 28 August 2022

เชิงแก้ไข มีการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ กลยุทธ์เชิงรับที่ต้องปรับปรุง คือ เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน ผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีผลกระทบเชิงบวก คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ผลกระทบเชิงลบ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและกฎหมาย ด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ด้านสาธารณสุข โภค ด้านสาธารณสุข ด้านแรงงาน ด้านความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร

คำสำคัญ: การวิเคราะห์นโยบาย, ยุทธศาสตร์, ผลกระทบของการพัฒนา, เขตเศรษฐกิจพิเศษ

Abstract

This research is qualitative research with objectives: 1) to analyze policy, 2) to analyze strategies, and 3) to study the impact of the development of special economic zones on the Thai border area. Nong Khai Province Use qualitative research. Examples include government representatives. Local leaders Local operators and citizens or public networks 20 people set a specific sample size. Collect data with in-depth interviews and small group meetings using interview forms and small group meeting notes. Synthesize data using SWOT Analysis methods

Research findings: Policy on the development of special economic zones in the Thai border area Nong Khai Province found that the strength in the development of the area is Nong Khai, which has a strong point, which is a province with production capacity, weakness is that agricultural products production still uses the same production technology, and the opportunity is that the Mekong River is a water source. Cost There are obstacles, namely, the long-term border areas cause obstacles to maintain peace. Strategies for developing special economic zones in the Thai border area Nong Khai Province found that strategies were formulated according to development strategies, namely The proactive strategy consists of developing a infrastructure system for infrastructure. defensive strategy There is a development of infrastructure in the agricultural sector. remedial strategy Organic agriculture is promoted. The reactive strategy that needs to be improved is to increase efficiency in border area management. The impact of the development of special economic zones in the Thai border area In

Nong Khai Province, it was found that there were positive impacts on the economy, on the social aspect, and on the negative effects on the economy, on the social aspect and on the law. Politics and Security environmental Customs, traditions, utilities Public health, labor, conflict in resource management.

Keywords: Policy analysis, strategy, impact of development, special economic zones

บทนำ

การติดต่อซื้อขายหรือการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตติดกัน หรือที่เรียกว่า การค้าชายแดน มีการดำเนินการมาโดยตลอดและต่อเนื่อง เนื่องจากวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนของประเทศที่มีชายแดนติดกัน มีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างกันมากในเรื่องของวิถีการดำเนินชีวิต การดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งการค้าชายแดนมีการพัฒนามาจากระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือสินค้า โดยอาศัยช่องทางการติดต่อหรือช่องทางการค้าที่เป็นช่องทางตามธรรมชาติ เช่น บริเวณริมแม่น้ำที่เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันมีการกำหนดจุดในการค้าขายให้ดำเนินการได้ในบางพื้นที่เท่านั้น และเรียกว่า “จุดผ่อนปรนทางการค้า” และเรียกการซื้อขายในพื้นที่ว่า “การค้าชายแดน” จากการค้าชายแดนที่เกิดขึ้นในแนวของดินแดนที่มีอาณาเขตติดกันนั้น โดยประชาชนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในชายแดนต่างมีความเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต จึงทำให้การค้าชายแดนดำเนินเรื่อยมาพร้อมกับมูลค่าทางการค้าที่สูงขึ้น และมีความก้าวหน้ามากขึ้นตามลำดับ ทำให้มีมูลค่าทางการค้าที่สูงขึ้น และมีการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตติดกันของประเทศไทย ทำให้รัฐบาลได้มีการส่งเสริมและพัฒนากิจการการลงทุนระหว่างประเทศที่มีแนวโน้มมากขึ้น ซึ่งจะเป็นส่วนช่วยให้เศรษฐกิจในระดับชุมชน ในระดับท้องถิ่นมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ในลักษณะของ “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” (Special Economic Zone) ซึ่งคำว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษ นี้ อาจจะหมายถึงการได้รับสิทธิพิเศษด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพิเศษทางภาษีอากร การส่งเสริมการลงทุนความพร้อมของปัจจัยการผลิต การอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกรรมและบริการพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่งไฟฟ้า ประปา ฯลฯ และจะมีคำเรียกเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) เขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Processing Zone) คลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded Warehouse) และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Border Economic Zone) ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าจะให้

ความสำคัญกับการประกอบกิจกรรมประเภทใด หรือคำใดจะเป็นที่น่าดึงดูดนักลงทุนมากที่สุด (ดำรงแสงกวีเลิศและนันทิกา ทังสุพานิช, 2545)

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เป็นแผนงานที่สำคัญของประเทศ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจบริเวณพื้นที่ชายแดน เพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค สร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ประชาชน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและพื้นที่ชายแดน โดยใช้ประโยชน์จากโอกาสของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้กำหนดให้การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เป็นส่วนหนึ่งของแผนพื้่นทางการเตรียมความพร้อมของไทย ในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และได้มีคำสั่งที่ 72/2557 เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2557 แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) โดยมีหัวหน้าคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (หน.คสช.) เป็นประธานกรรมการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นฝ่ายเลขานุการของ กนพ. มีคณะอนุกรรมการ 6 คณะทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานด้านต่าง ๆ ที่เป็นหัวใจสำคัญของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษทั้งในส่วนกลางและระดับพื้นที่ ได้แก่ (1) คณะอนุกรรมการด้านสิทธิประโยชน์ กำหนดพื้นที่และศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน (2) คณะอนุกรรมการศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงาน สาธารณสุข และความมั่นคง (3) คณะอนุกรรมการด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากร (4) คณะอนุกรรมการด้านการจัดหาที่ดินและบริหารจัดการ (5) คณะอนุกรรมการด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ และ (6) คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระดับพื้นที่ (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559) คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ได้กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อคัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญพื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพและเหมาะสมในการพัฒนาเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนระยะแรกของไทย โดยให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์ในด้านตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความได้เปรียบ พื้นที่ชายแดนทั้งในฝั่งไทยและในประเทศเพื่อนบ้านมีศักยภาพและความพร้อม ประชาชนและภาคส่วนในพื้นที่ให้การยอมรับและสนับสนุน นอกจากนี้ ในบางพื้นที่อาจมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาเป็นพิเศษหรือเร่งด่วน ตามนโยบายรัฐบาลหรือตามที่ประเทศไทยได้ตกลงร่วมกับประเทศอื่นไว้ในเวทีระหว่างประเทศ ทั้งนี้ จากการพิจารณาหลักเกณฑ์ดังกล่าว และนโยบายของ หน.คสช. ที่ต้องการให้มีการเปิดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในทุกภาค/ช่องทางที่สำคัญ รัฐบาลจึงมีนโยบายในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน 10 แห่ง โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 ได้แก่ ตาก มุกดาหาร สงขลา สระแก้ว และตราด ให้เริ่มดำเนินการได้ในปี 2558 ระยะที่ 2 ได้แก่ หนองคาย นครราชสีมา เชียงราย นครพนม และกาญจนบุรี ให้เริ่มดำเนินการได้ในปี 2559 (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559)

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดชายแดน ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นับเป็นจังหวัดชายแดนที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ตามประกาศที่ 2/2558 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2558 ให้เป็นจังหวัดการพัฒนาตามนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย ในระยะที่ 2 โดยถูกตั้งเป้าหมายให้เป็น “แหล่งการค้าระหว่างประเทศ การท่องเที่ยว การขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ” อีกทั้งยังมีศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจจากปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ เป็นช่องทางการค้าชายแดนของไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มีมูลค่าการค้าชายแดนสูงที่สุด เมื่อเทียบกับการค้าชายแดนในพื้นที่อื่น ๆ สามารถเชื่อมโยงกับเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ ทั้งทางถนน ทางเรือและทางรถไฟ ซึ่งต่อเนื่องถึงกรุงเทพฯ นอกจากนี้ ความเป็นเมืองนำอยู่ของจังหวัดหนองคาย จะสามารถดึงดูดให้พัฒนาเป็นที่พักอาศัยและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของคนไทยและต่างชาติด้วย พื้นที่พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย ประกอบด้วย 13 ตำบลใน 2 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอเมืองหนองคาย ประกอบด้วย 12 ตำบล คือ ตำบลคำบกหวาน ตำบลในเมือง ตำบลบ้านเดื่อ ตำบลพระธาตุบังพวน ตำบลโพธิ์ชัย ตำบลโพนสว่าง ตำบลมีชัย ตำบลเวียงคุก ตำบลสีกาย ตำบลหนองกอมเกาะ ตำบลหาดคำ ตำบลหินโงม และ 2) อำเภอสระใคร จำนวน 1 ตำบล คือ ตำบลสระใคร ปัจจุบันจังหวัดหนองคายมีนิติบุคคลที่ยังคงดำเนินธุรกิจอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจหนองคายอยู่เป็นจำนวน 1,165 ราย มีทุนจดทะเบียน 5,632.04 ล้านบาท ธุรกิจส่วนใหญ่เป็นธุรกิจ SMEs คิดเป็น 99.23% และประกอบธุรกิจขายส่ง/ปลีกเป็นส่วนใหญ่ และมีมูลค่าการลงทุนจากต่างชาติที่เป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งในไทย ในรูปแบบการถือหุ้น มีมูลค่าทั้งสิ้น 210.17 ล้านบาท คิดเป็น 3.73% ของมูลค่าทุนทั้งหมด ต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทยจังหวัดหนองคาย สูงสุด 3 อันดับแรกคือ จีน ไต้หวันและลาว (กองข้อมูลธุรกิจ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2561)

จากศักยภาพของจังหวัดหนองคายที่ถูกคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในจังหวัดตามนโยบายการพัฒนาแบบเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2563 การดำเนินการในส่วนของการสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย ยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากยังไม่มีผู้ประกอบการเข้าร่วมเสนอราคา เพื่อประมูลราคาที่ดินที่จะดำเนินการจัดตั้งเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย ตามนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาลได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย จากส่วนที่มีการดำเนินการไปแล้วด้วยการวิเคราะห์นโยบายยุทธศาสตร์และผลกระทบต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย ตามความคิดเห็นของประชาชน ผู้นำชุมชนในพื้นที่ของการกำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงนักวิชาการ และ

ข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย มาปฏิบัติเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลประกอบการวางแผนระดับองค์กรที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานตามนโยบายที่ได้กำหนดขึ้นมา ทำให้ศักยภาพในการนำนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร

ประชากร ได้แก่ ตัวแทนภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ประกอบการในพื้นที่และตัวแทนประชาชนหรือเครือข่ายประชาชน จำนวน 20 คน เป็นการคัดเลือกประชากรแบบเฉพาะเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และการจัดประชุมกลุ่มย่อย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองจากประชากร ตัวแทนภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ประกอบการในพื้นที่ และตัวแทนประชาชนหรือเครือข่ายประชาชน จำนวน 20 คน และดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อยืนยันผลการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยเก็บและรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเพียงครั้งเดียว แล้วนำข้อมูลมาสังเคราะห์และสรุปผลการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ ได้แก่

3.1 การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทยและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

พื้นที่ชายแดนไทย และนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทยและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.2 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยในภาคสนามด้วยวิธีการ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ประกอบการในพื้นที่และตัวแทนประชาชน โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัย (methodology) ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง

3.3 ผู้วิจัยจัดดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อยืนยันผลการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมแบบสอบถามและได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 เรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

4.2 วิเคราะห์ประเด็นนโยบาย ยุทธศาสตร์จากการวิเคราะห์เอกสาร โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา งานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่ได้มีการจัดพิมพ์และเผยแพร่ไว้แล้ว แล้วนำมาทำการสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อสรุปเกี่ยวกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคายตามลำดับ

4.3 วิเคราะห์ประเด็นผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ได้จากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย จากผู้ให้ข้อมูลในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

4.4 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดให้เป็นระเบียบหมวดหมู่ โดยการจัดกลุ่มข้อความ หรือประโยค (Grouping) ที่มีลักษณะ หรือความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันและแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) และพรรณนาความ

ผลการวิจัย

1. นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีการดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนไทย ด้านการเตรียมพื้นที่ พบว่า จังหวัดหนองคายได้กำหนดพื้นที่พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตามประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 2/2558 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2558 ได้กำหนดให้จังหวัดหนองคายในท้องที่จำนวน 13 ตำบล 2 อำเภอ เป็นพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 2 คือ อำเภอเมือง และอำเภอศรีใคร ด้านโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า จังหวัดหนองคายมีการเตรียมความพร้อมและการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยได้พัฒนาทั้งระบบไฟฟ้าระบบไฟฟ้าและระบบประปา ด้านการคมนาคมขนส่ง มีการลงทุนพัฒนาด้านคมนาคม ด้านกิจการการค้า มีการเตรียมความพร้อมและการลงทุน โดยมีกิจการเป้าหมายที่ได้รับความเห็นชอบให้ลงทุนและดำเนินการในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคายแล้วจำนวน 15 กิจการ ด้านการให้บริการ/คำปรึกษาศูนย์บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน (One Stop Service) จังหวัดหนองคายมีการเตรียมความพร้อมสำหรับการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการลงทุน โดยได้จัดตั้งศูนย์บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน (One Stop Service) ด้านแรงงาน จังหวัดหนองคายมีการเตรียมความพร้อม โดยได้จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงานเรียบร้อยแล้ว และจากการ SWOT Matrix พบว่า ศักยภาพการบริหารและสถานะแวดล้อมของจังหวัดหนองคาย มีจุดแข็งในการพัฒนาพื้นที่ คือ หนองคายมีจุดแข็งคือ เป็นจังหวัดที่มีขีดความสามารถในการผลิต มีโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย คือ เป็นจังหวัดท่องเที่ยวแบบ 3 ธรรมชาติ ได้แก่ ธรรมชาติ วัฒนธรรม และธรรมชาติ จุดอ่อน การผลิตสินค้าทางการเกษตรยังใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบเดิม สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีปัญหาเกี่ยวกับแรงงานภาคเกษตร การสาธารณสุข พลังงานทดแทน ผลิตภัณฑ์สินค้าของจังหวัดหนองคาย ส่วนใหญ่ยังไม่ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ กำลังแรงงานให้ความสนใจในการพัฒนาฝีมือแรงงานน้อย ยังคงมีแรงงานอยู่นอกระบบจังหวัดหนองคายเป็นจำนวนมาก มีแม่น้ำโขงเป็นแหล่งน้ำต้นทุน ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐทั้งในส่วนของการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว รัฐบาลจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย ส่งเสริมการค้า การลงทุนให้โอกาสกับผู้ประกอบการระดับ SMEs และวิสาหกิจชุมชน รัฐบาลส่งเสริมการเกษตรที่มีคุณภาพมาตรฐานและกระแสมความนิยมการรักษาสุขภาพของผู้บริโภคมีแนวโน้มสูงขึ้น มีระบบโลจิสติกส์เชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นโอกาสในการกระจายสินค้าเกษตร ส่งเสริมการค้าการลงทุน และการท่องเที่ยว ได้รับการโปรโมทให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรอง จากรัฐบาล มีหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรมเพื่อการท่องเที่ยว และเป็นสี่เหลี่ยมวัฒนธรรมล้านช้าง เชื่อมโยงไทย – ลาว (หนองคาย เลย ไซยะบุรี

หลวงพระบาง แขวงเวียงจันทน์) รัฐบาลส่งเสริมการท่องเที่ยว เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง การพัฒนาระบบ Logistic โดยรถไฟความเร็วสูง จากจีน – ลาว และเชื่อมโยงมาไทย ส่งเสริมการค้า การบริการ การลงทุน และการท่องเที่ยว อุปสรรค พื้นที่แนวชายแดนมีระยะยาว ทำให้เกิดอุปสรรคต่อการรักษาความสงบ ปัญหายาเสพติด ปัญหาแรงงานลักลอบเข้าเมือง การแพร่ระบาดของโรคอันเนื่องมาจากการเคลื่อน คน สัตว์ พืช และพาหะนำโรคชนิดอื่น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้า และการลงทุน ระหว่างประเทศมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบ เป็นอุปสรรคต่อการค้า และการลงทุน การดูตรายในแม่น้ำโขงทำให้กระแสน้ำ และร่องน้ำเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อทางฟายหลายของตลิ่ง การแพร่ระบาดของยาเสพติดส่งผลกระทบต่อทางเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยว และการศึกษาและแรงงานต่างด้าว และบุคคลไม่มีสัญชาติ เข้าเมือง ผิดกฎหมายก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมและความไม่เข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจ

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาตามยุทธศาสตร์พัฒนาชาติ 20 ปี ของรัฐบาล คือ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริต ประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา และมีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดหนองคาย คือ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน ยุทธศาสตร์การยกระดับมาตรฐาน การผลิต การค้า การลงทุน การท่องเที่ยวและการบริการ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อสังคมสงบสุข ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อมให้เป็นเมืองน่าอยู่ และยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการให้บริการประชาชนสู่มาตรฐานสากล โดยกำหนดกลยุทธ์ตามประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ กลยุทธ์เชิงรุก ประกอบด้วยการพัฒนาระบบโครงสร้างสาธารณูปโภค และโลจิสติกส์ การลงทุนการท่องเที่ยวและการบริการ พัฒนาและยกระดับมาตรฐานสินค้า และบริการ และส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลยุทธ์เชิงป้องกัน ประกอบด้วยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภาคการเกษตร นวัตกรรม เทคโนโลยี เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและบริหารจัดการด้านการตลาด สร้างความร่วมมือด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว กลยุทธ์เชิงแก้ไข ประกอบด้วยการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ พัฒนาศักยภาพเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การขับเคลื่อน

และขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมและ ทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตด้านการศึกษา แรงงาน สาธารณสุขสังคม และ กลุ่มผู้สูงอายุ และพัฒนาการบริการประชาชนด้วยระบบดิจิทัลและเทคโนโลยีที่ทันสมัย สู่ความเป็นเมือง อัจฉริยะ (Smart City) และกลยุทธ์เชิงรับที่ต้องปรับปรุง คือ เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ พื้นที่ชายแดนในการป้องกันและปราบปรามภัยคุกคามด้านความมั่นคง

3. ผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีผลกระทบเชิงบวก คือ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินทุน การจ้างงานในจังหวัด ด้านสังคม ลดการย้ายถิ่นฐาน การไปทำงานต่างจังหวัด ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เกิดความสะดวกในส่วนของ สาธารณูปโภค ส่วนผลกระทบเชิงลบ ประกอบด้วยผลกระทบ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและกฎหมาย ด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ด้านสาธารณูปโภค ด้านสาธารณสุข ด้านแรงงาน ด้านความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร

อภิปรายผล

1. การศึกษาวิเคราะห์นโยบาย ยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ พื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดหนองคายมีการจัดตั้งให้เป็นหนึ่งในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในระยะ ที่ 2 ตามประกาศ กนพ. ที่ 2/2558 โดยถูกตั้งเป้าให้เป็นแหล่ง “การค้าระหว่างประเทศ การท่องเที่ยว การขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ” อีกทั้งยังมีศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจจาก ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ เป็นช่องทางการค้าชายแดนของไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว ที่มีมูลค่าการค้าชายแดนสูงที่สุด เมื่อเทียบกับการค้าชายแดนในพื้นที่อื่น ๆ อีกทั้งยัง สามารถเชื่อมโยงกับเวียงจันทน์ (ลาว) ประมาณ 26 กิโลเมตร (วิลาวัลย์ กนกศิลป์, 2563) ได้ทั้งทาง ถนน และทางรถไฟ ซึ่งต่อเนื่องลงมาถึงกรุงเทพมหานครได้ ดังนั้น จังหวัดหนองคายจึงมีโครงข่ายการ ขนส่ง ทั้งทางถนน รถไฟ และทางอากาศ นอกจากนี้ ความเป็นเมืองนำอยู่ของหนองคายจะสามารถ ดึงดูดให้พัฒนาเป็นที่พักอาศัยและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของคนไทยและต่างชาติ และจังหวัด หนองคายจึงมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ สำหรับการพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ไม่ว่าจะเป็น เป็นด้านพื้นที่ ที่มีการกำหนดให้จังหวัดหนองคายเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย (สุระชัย วิชาชัย, 2563)

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ศักยภาพการบริหารและสถานะแวดล้อมของจังหวัดหนองคาย (SWOT Matrix) พบว่า จังหวัดหนองคายก็มีจุดอ่อนและภาวะคุกคามที่ทำให้เกิดความลังเลใจในการลงทุนของนักลงทุน เช่น การผลิตสินค้าเกษตรยังใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิม สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ผลผลิตสินค้าของจังหวัดหนองคาย ส่วนใหญ่ยังไม่ได้มาตรฐาน กำลังแรงงานให้ความสนใจในด้านการพัฒนาฝีมือแรงงานน้อย แรงงานภาคการเกษตรส่วนใหญ่ยังไม่ผ่านการประเมินเกณฑ์ Smart Farmer รวมถึงพื้นที่ตามแนวชายแดนมีระยะทางยาว ทำให้เกิดอุปสรรคต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในประเทศ และด้านประเพณี (จุดผ่านแดนดั้งเดิม) เสี่ยงต่อการลักลอบกระทำความผิดกฎหมาย การแพร่ระบาดของยาเสพติดส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเติบโตทางด้านเศรษฐกิจสังคม การท่องเที่ยว และการศึกษา แรงงานต่างด้าว และบุคคลไม่มีสัญชาติ เข้าเมืองผิดกฎหมาย ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมและความไม่เข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจ จากภาวะการณดังกล่าว ส่งผลต่อการตัดสินใจในการลงทุนในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย ทำให้การสรรหาผู้ประกอบการภาคเอกชนที่จะมาสัมปทานพื้นที่ในเขตจังหวัดหนองคาย ไม่มีผู้ประกอบการเข้าร่วมลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

2. การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัยพบว่า มีการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมไปกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งจะทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถมีทักษะในการประกอบอาชีพได้ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมกับการเป็นเขตอุตสาหกรรมในอนาคต ซึ่งแนวทางการพัฒนาส่วนนี้ จะช่วยลดการตกงานของประชาชนในจังหวัดหนองคาย และลดผลกระทบที่จะทำให้เกิดการแย่งงานจากแรงงานประเทศเพื่อนบ้านได้ ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย เป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ในส่วนของยุทธศาสตร์ที่ 1 – ยุทธศาสตร์ที่ 9 มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาตามยุทธศาสตร์พัฒนาชาติ 20 ปี ของรัฐบาล โดยกำหนดกลยุทธ์ตามประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ กลยุทธ์เชิงรุก ประกอบด้วย การพัฒนาระบบโครงสร้างสาธารณูปโภค และโลจิสติกส์ กลยุทธ์เชิงป้องกัน ประกอบด้วย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภาคการเกษตรนวัตกรรม เทคโนโลยี (สมพร ทองชมพู, 2563) กลยุทธ์เชิงแก้ไข ประกอบด้วย การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ พัฒนาศักยภาพเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ส่งเสริมการอนุรักษ์ พื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ (สุขสันต์ ชัยทองคำ, 2563) พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตด้านการศึกษา

แรงงาน สาธารณสุขสังคม และกลุ่มผู้สูงอายุ และพัฒนาการบริการประชาชนด้วยระบบดิจิทัลและเทคโนโลยีที่ทันสมัย สู่ความเป็นเมืองอัจฉริยะ (Smart City) (สุรชาติ บวรศักดิ์, 2563) และกลยุทธ์เชิงรับที่ต้องปรับปรุง คือ เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนในการป้องกันและปราบปรามภัยคุกคามด้านความมั่นคง

3. การศึกษาผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัยพบว่า หากมีการดำเนินการตามนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคายแล้ว สิ่งที่จะเกิดตามมา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบทางด้านบวก ในด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน อันส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนในจังหวัดหนองคาย รวมถึงเกิดการจ้างแรงงานในอัตราที่เพิ่มขึ้น (จุฬาลักษณ์ สุริยะเพ็ญ, 2563) จากการเติบโตทางธุรกิจ ด้านสังคม ลดการย้ายถิ่นฐานของประชาชนในกลุ่มผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากการเดินทางไปทำงานยังต่างจังหวัด ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้มีความสะดวกในส่วนของสาธารณูปโภค ซึ่งส่วนนี้ย่อมส่งผลดีต่อสังคมจังหวัดหนองคาย (ทะวี น้อยตะริ, 2563) แต่ในทางตรงกันข้าม พบว่า ผลกระทบด้านลบ คือ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ซึ่งผู้ประกอบการท้องถิ่นยังไม่มีขีดความสามารถเพียงพอ และยังไม่พร้อมที่จะเข้าสู่เวทีการแข่งขัน (ธัญกนกกรัณฑ์ จิโรชคณิตโยธ, 2563) ผลกระทบด้านการเมืองและความมั่นคง ได้แก่ การก่อตัวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติจำนวนมาก ที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองและนำไปสู่ปัญหาความมั่นคง (ทะวี น้อยตะริ, 2563) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขยะ การบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการสื่อสาร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรม รวมทั้งการใช้ภาษาในการสื่อสาร ผลกระทบด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ ความต้องการสาธารณูปโภคด้านไฟฟ้า ประปา ขนส่ง ถนนที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ผลกระทบด้านสาธารณสุข ได้แก่ การรักษาผู้ป่วยที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น และการแพร่ระบาดของโรครวมทั้งการควบคุมโรค (พิมพ์พรรณ โพธิ์นักษา, 2563) ดังนั้นแล้ว หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบต่อการนำนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคายมาปฏิบัติ ต้องมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ต่อไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัย วิเคราะห์นโยบาย ยุทธศาสตร์และผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า จุดแข็งในการพัฒนาพื้นที่ จังหวัดหนองคายมีจุดแข็งคือ เป็นจังหวัดที่มีขีดความสามารถในการผลิต มีจุดอ่อนคือ การผลิตสินค้าทางการเกษตรยังใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบเดิม มีโอกาสคือ มีแม่น้ำโขงเป็นแหล่งน้ำต้นทุน มีอุปสรรคคือ พื้นที่แนวชายแดนมีระยะยาวทำให้เกิดอุปสรรคต่อการรักษาความสงบ

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีการกำหนดกลยุทธ์ตามประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ กลยุทธ์เชิงรุก ประกอบด้วยพัฒนาระบบโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค กลยุทธ์เชิงป้องกัน มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภาคการเกษตร กลยุทธ์เชิงแก้ไข มีการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ กลยุทธ์เชิงรับที่ต้องปรับปรุง คือ เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน

3. ผลกระทบของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย พบว่า มีผลกระทบเชิงบวก คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ผลกระทบเชิงลบ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและกฎหมาย ด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ด้านสาธารณูปโภค ด้านสาธารณสุข ด้านแรงงาน ด้านความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรจัดทำแผนประชาสัมพันธ์ภายในจังหวัดเพื่อสร้างการรับรู้ของประชาชนในพื้นที่

1.2 จัดตั้งหน่วยงานเฝ้าระวังภัยคุกคาม ที่อาจเกิดขึ้นในการเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาทิ การค้ามนุษย์ การใช้แรงงานผิดประเภท อาชญากรรม ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ และประชาชนทั่วไป ต่อการเปลี่ยนแปลงจังหวัดหนองคายที่ได้รับการคัดเลือกเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ในด้านของการเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กองข้อมูลธุรกิจ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2561). *ข้อมูลธุรกิจเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย. ส่วนประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลธุรกิจ กองข้อมูลธุรกิจ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.*
- ัญญกนกรัษต์ จิรโชคนิธิโยธธ. (25 ก.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- ดำรง แสงกวีเลิศและนันทิกา ทั้งสุพานิช. (2545). เขตเศรษฐกิจพิเศษ : แนวคิดใหม่ในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 9 (2), 42 – 43.
- ทวี น้อยตะริ. (25 ก.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- พิมพ์รณ โพธิ์นักษา. (24 ก.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- วิลาวัลย์ กนกศิลป์. (4 ส.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- สุขสันต์ ชัยทองคำ. (4 ส.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- สุระชัย วิชชัย. (4 ส.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- สุรชาติ บวรศักดิ์. (24 ก.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- สมพร ทองชมพู. (4 ส.ค. 2563). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. (ภณทิลลา น้อยเจริญ, ผู้สัมภาษณ์).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่. (2559). *เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน*. นนทบุรี : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชน
แม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย*

PACKAGING AND BRANDING DEVELOPMENT FOR TOMATO COOKIES BAN
SIKAI NUEA FARMER MAID COMMUNITY ENTERPRISE NONG KHAI PROVINCE

ทรัพย์ อมรพิญโญ

Sup Amornpinyo

ธนอมศิลป์ จันคนากิตกุล

Thanomsilp Jankanakitikul

รัฐการ บัวศรี

Ratthakarn Buasri

กิติมาพร ชูโชติ

Kitimaporn Choochote

ประภัสสร ชีอตรง

Prapatsorn Suetrong

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

Khon Kaen University Nong Khai Campus, Thailand.

E-mail: Thanomjan@kku.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย 2) ประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย การวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ จำนวน 14 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า แล้วนำข้อมูลมาสรุป และนำเสนอแบบพรรณนา ระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้บริโภค โดยแบ่งออกเป็น 2

---

* Received: 15 August 2022; Revised: 27 August 2022; Accepted: 28 August 2022

กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริโภคที่ซื้อไปบริโภคเอง จำนวน 20 คน 2) ผู้บริโภคที่ซื้อไปเป็นของฝากจำนวน 20 คน รวมทั้งหมด 40 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก

ผลการวิจัยพบว่า บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ เป็นบรรจุภัณฑ์โหลแก้ว และซองพลาสติก ในส่วนของตราสินค้าให้มีการออกแบบเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยม และวงกลม ผลการประเมินความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าของกลุ่มแม่บ้าน มีความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบมากที่สุด โดยบรรจุภัณฑ์และตราสินค้ามีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะ บ่งบอกถึงสถานที่ผลิตอย่างชัดเจน สามารถขนส่งได้ง่ายและไม่ส่งผลเสียต่อผลิตภัณฑ์ ในส่วนของตราสินค้าสามารถช่วยดึงดูดผู้บริโภค และจดจำได้ง่าย มีความพึงพอใจต่อบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การสร้างตราสินค้า, การพัฒนาบรรจุภัณฑ์, ผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ ,วิสาหกิจชุมชน แม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกาย

Abstract

The objectives of this research were 1) to develop packaging and branding for tomato cookies. Ban Sikai Nuea Farmer Maid Community Enterprise Nong Khai Province 2) Assess the consumer's satisfaction with the packaging and brand of Tomato Cookies. Ban Sikai Nuea Farmer Maid Community Enterprise Nong Khai Province. This research was divided into 2 phases. Phase 1 was a participatory research process with Ban Sikai Nuea Housewives Farmer Community Enterprise. Nong Khai Province. The instrument used was an interview with 14 people using the method of selecting a specific group of key informants. A triangular data check then brings the information to a conclusion and presents a descriptive form. Phase 2 was quantitative research. The tool used was a questionnaire. They have divided into 2 groups: 1) 20 consumers who bought for their consumption and 2) 20 consumers who bought them as souvenirs, a total of 40 people, by convenient sampling.

The results showed suitable packaging and branding for the product. It is glass jar packaging and plastic bags. As for the brand, the design is square and circular. They are most satisfied with the packaging and the brand that the researcher has designed. The

packaging and branding are unique, clearly indicating the place of manufacturing. It can be easily transported and does not adversely affect the product. In terms of branding, it can help attract consumers, it is easy to remember and satisfaction with the packaging and the brand is at a high level.

Keywords: branding, packaging development, tomato cookie product, Ban Sikai Housewives Farmer Community Enterprise

บทนำ

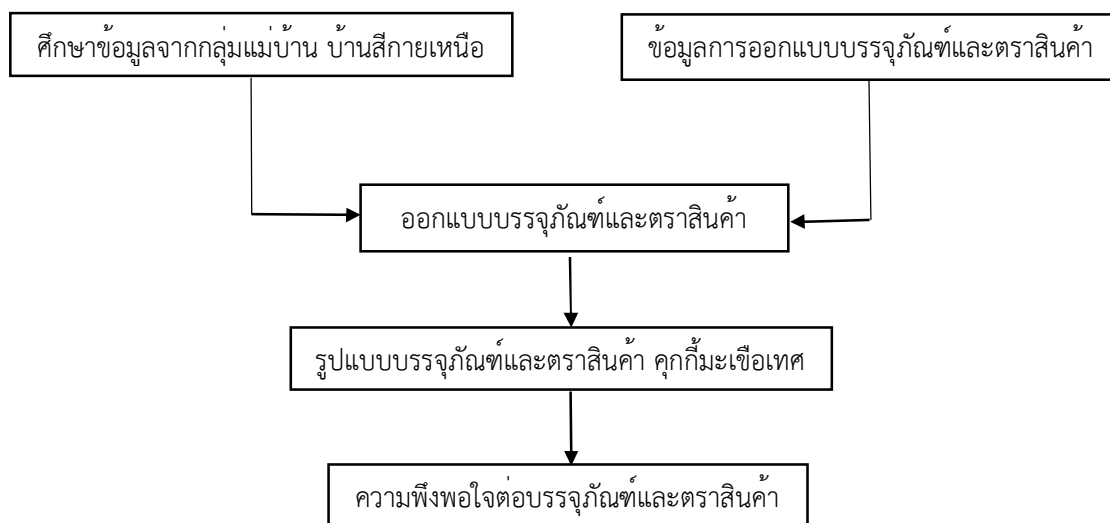
ในโลกธุรกิจยุคปัจจุบันที่มีการแข่งขันทางการค้าสูง จึงทำให้คนไทยมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไปจากเดิม ประชาชนที่มีความรู้จึงมักหันไปทำงานในเขตอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น และยังมีประชาชนอีกเป็นจำนวนมากที่ประสบกับปัญหาว่างงาน จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อประกอบอาชีพเสริม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ซึ่งวิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มสามารถดำเนินการผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด แต่ไม่สามารถมีบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม เช่น ลักษณะของรูปทรงบรรจุภัณฑ์ไม่เป็นที่สนใจให้เลือกซื้อต่อผู้บริโภค นอกจากนี้ บรรจุภัณฑ์อาจมีความชื้นที่ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ไม่สะอาด จากงานวิจัยของเจณิภา คงอ้อม สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีรูปแบบสวยงามน่าสนใจ จะทำให้สินค้าเข้าสู่ยุทธศาสตร์การตลาดได้ตามสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ในปัจจุบันได้ โดยให้มีลักษณะที่สามารถป้องกันและคุ้มครองสินค้าจากการขนส่งขนย้ายและสามารถบ่งชี้สินค้าให้สามารถจดจำได้ง่าย อีกทั้งช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้ซื้อ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ เป็นกลุ่มธุรกิจที่ผ่านโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP โดยเครือข่ายองค์ความรู้ KBO จังหวัดหนองคาย ซึ่งตั้งอยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 6 บ้านสีกายเหนือ ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีการจัดตั้งขึ้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2564 โดยเป็นการนำมะเขือเทศที่ขายได้ไม่หมด มาพัฒนาเพิ่มมูลค่าผ่านการแปรรูป เพื่อยืดอายุให้คงอยู่ได้นานขึ้นซึ่งจะนำเอามะเขือเทศมาแปรรูปอบแห้งและตกแต่งไว้บนหน้าคุกกี้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จะเป็นกลุ่มธุรกิจที่ผ่านโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP โดยเครือข่ายองค์ความรู้ KBO จังหวัด แต่ยังคงขาดตราสินค้าที่ใช้เป็นเครื่องหมายการค้าของกลุ่มซึ่งจำเป็นอย่างยี่ห้อมีบรรจุภัณฑ์ที่มีคุณภาพมาตรฐานสากล การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างเอกลักษณ์ และสร้างมูลค่าสินค้าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน (เจณิภา คงอ้อม, 2564)

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้กลุ่มผู้วิจัยมีความสนใจในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และตราสินค้า ผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศของวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ เพื่อให้ได้บรรจุภัณฑ์ที่มีความสวยงามและตราสินค้าที่เป็นที่จดจำได้ง่ายของกลุ่มผู้บริโภค อีกทั้งยังสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ความพึงพอใจแก่ลูกค้า เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เป็นการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมช่วยกันสร้างมาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ในชุมชนของตนเอง ให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดกระแสนิยมในการบริโภคผลิตภัณฑ์ชุมชน ถือเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาซึ่งรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน สร้างให้เกิดความเข้มแข็งและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในระดับรากหญ้าอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

ตราสินค้า หมายถึง สินค้า คือ ชื่อ สัญลักษณ์ โลโก้ของอะไรอย่างหนึ่งที่จะบอกว่าสินค้าหรือบริการ อย่างหนึ่ง ๆ เป็นของใคร และแตกต่างจากคู่แข่งอย่างไร ซึ่งตราสินค้าเป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อนเป็นการรวบรวมความรู้สึกที่มีต่อรูปร่างหน้าตาของสินค้า ต่อชื่อ ต่อบรรจุภัณฑ์ ต่อราคา ต่อความเป็นมา ชื่อเสียง วิธีทางโฆษณา ทั้งนี้ ตราสินค้านั้นจะเป็นสิ่งที่กำหนดด้วยความรู้สึกของผู้บริโภคที่เป็นผู้ใช้ตราสินค้านั้น และมีประสบการณ์กับตราสินค้านั้น (ชิษยรัศย์ ศิริโปล้และทิตพงษ์ สุทธิรัตน์, 2564) การสร้างตราสินค้าจึงเกี่ยวข้องกับการรับรู้ และความรู้สึกของลูกค้าทั้งจากภายในและจากลูกค้าภายนอก เป็นความพอใจ ความภาคภูมิใจ ความสุขใจ ความมั่นใจ และความผูกพันที่มีต่อองค์กร บุคคลสถานที่ ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เพราะความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากกลุ่มลูกค้าเหล่านี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้พวกเขามีความจงรักภักดี และความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วม ปรารถนาที่จะใช้ ปรารถนาที่จะบอกต่อให้คนอื่นเกิดความรู้สึกเช่นนี้เหมือนกันกับตนบ้าง กลุ่มลูกค้าถือได้ว่าเป็นหัวใจหรือเป้าหมายสูงสุดขององค์กรที่ต้องการแสวงหา และรักษาไว้ (ขวัญชัย สุขศรีวิไลกุล, 2555) ซึ่งตราสินค้านี้มีองค์ประกอบสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนที่จับต้องได้ (Tangible Assets) หมายถึง รูปร่างหน้าตา (Attributes) และคุณประโยชน์ (Benefits) 2) ส่วนที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Assets) หมายถึง คุณค่า (Values) และบุคลิกภาพ (Personality)

บรรจุภัณฑ์ หมายถึง สิ่งที่ใช้บรรจุหรือห่อหุ้มผลิตภัณฑ์ภายใน เพื่อป้องกันและรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ์ (Armstrong, G., Adam, S., Denize, S., & Kotler, P, 2014) เมื่อมีการแข่งขันทางการค้ามากขึ้น บรรจุภัณฑ์มีหน้าที่ส่งเสริมการตลาด เนื่องจากบรรจุภัณฑ์สามารถดึงดูดความสนใจ และชักจูงใจของผู้บริโภคจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น สี รูปร่าง รูปทรง ภาพประกอบ ตัวอักษร เป็นต้น (ณัฐพร ยมรัตน์ และพพร เอี่ยมใส, 2021) โดยประโยชน์ของบรรจุภัณฑ์สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) การป้องกัน 2) การจัดจำหน่าย 3) การส่งเสริมการขาย 4) สร้างมูลค่าเพิ่ม 5) การรักษาผลิตภัณฑ์ (วชิรญา เหลียวตระกูลและวิจิตรา เหลียวตระกูล, 2017) องค์ประกอบสำคัญที่ต้องคำนึงในพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ ความเหมาะสม มีโครงสร้างเข้ากับผลิตภัณฑ์ มีความสะดวกในการนำไปใช้ ต้นทุนเหมาะสมเหตุผล และไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม (ประสิทธิ์ เวชบรรยงรัตน์, 2561) ซึ่งบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม สามารถช่วยส่งเสริมการขาย สามารถดึงดูดให้ผู้บริโภคเกิดการซื้อได้

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของคนในชุมชน เพื่อประกอบกิจการชุมชนเกี่ยวกับผลิตสินค้า หรือการให้บริการ โดยมีคณะกรรมการดำเนินการประกอบกิจการดังกล่าว เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวในชุมชน (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2565) ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชนมี 7

ประการ ได้แก่ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด 3) ชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพ 4) มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ 5) มีการดำเนินการแบบบูรณาการ 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจของการพัฒนา 7) มีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมายที่สำคัญ (ทักษญา สง่าโยธิน, 2560)

สรุปได้ว่า การพัฒนาบรรพบุรุษและตราสินค้าของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ได้สัญลักษณ์ที่สวยงามแปลกใหม่และใช้ได้อย่างเหมาะสม ต้องอาศัยหลักการออกแบบและหลักการที่จำเป็นเฉพาะ การออกแบบสัญลักษณ์จึงทำให้ผลงานนั้นสมบูรณ์ทนทานต่อการวิจารณ์ และต่อกาลเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของฐปัทม์ แก้วปาน และคณะ ศึกษาเรื่อง หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์พบว่า การนำองค์ประกอบของการออกแบบ มาจัดให้เกิดความงามและเหมาะสมตามหลักการออกแบบ ได้แก่ 1) ความเป็นเอกภาพ (Unity) เป็นหลักการสำคัญที่เป็นบทสรุปของการออกแบบ หมายถึงการออกแบบให้เกิดความเป็นหนึ่งมีความลงตัวในทุกองค์ประกอบ กลไกของเอกภาพเป็นกลไกของความคิด และเป็นกลไกของสไตล์ เอกภาพของสัญลักษณ์ก็เช่นเดียวกัน แต่ต่างกันว่าเอกภาพของงานจิตรกรรมอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม แต่เอกภาพของสัญลักษณ์จะอยู่ในตัวของมันเอง 2) ความสมดุล (Balance) หมายถึงการจัดองค์ประกอบให้เกิดความรู้สึกว่าแต่ละส่วนมีน้ำหนักต่อกัน โดยการรับรู้ทางสายตาความสมดุลมี 3 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 2.1) ความสมดุลแบบเหมือนกัน เป็นการจัดภาพที่มีลักษณะภาพซ้ายขวาเท่ากันเหมือนกัน จัดง่ายแต่มีความน่าสนใจน้อย เหมาะสมกับงานออกแบบสัญลักษณ์มาก เพราะสัญลักษณ์ต้องการความน่าเชื่อถือความเป็นทางการ 2.2) ความสมดุลแบบไม่เหมือนกัน เป็นการสร้างสมดุลให้ดูเท่ากันโดยสายตา แต่ทั้งสองมีรูปทรงไม่เหมือนกัน หรือบางครั้งมีขนาดที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความน่าสนใจได้มากกว่า 2.3) ความสมดุลแบบรัศมี เป็นการจัดภาพโดยใช้แบบอย่างรัศมีของวงกลม เป็นการจัดแบบเดียวกันซ้ำ ๆ กันไป โดยรอบจุดศูนย์กลาง บางรูปเมื่อจัดแล้วสามารถหมุนได้ 3) ความกลมกลืน (Harmony) เป็นการออกแบบที่นำสิ่งใกล้เคียงกันมาจัดไว้ด้วยกัน กล่าวหาว่าความกลมกลืนเกิดขึ้นอยู่ระหว่างการซ้ำกัน การขัดกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าการจะเกิดความกลมกลืนได้ จะต้องตัวเชื่อมโยงระหว่างความแตกต่างกับความเหมือนกัน 4) การซ้ำ (Repetition) การซ้ำหมายถึงเส้นอย่างเดียวกัน หรือแม่ลายอย่างเดียวกันอย่างมีระเบียบได้จังหวะ การซ้ำเป็นการแสดงความคิดในศิลปะอย่างง่ายที่สุด สัญลักษณ์ที่อาศัยการออกแบบโดยอาศัยการซ้ำ เป็นการนำองค์ประกอบของการออกแบบที่เหมือน ๆ กัน มาใช้หลาย ๆ ครั้ง ในรูปที่ต้องการเป็นสัญลักษณ์อันจะก่อให้เกิดความงามได้ 5) การตัดกัน (Contrast) เป็นการนำสิ่งที่แตกต่างกันมาก ๆ หรือตรงข้ามกันมาไว้ด้วยกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกลึ้นเด่น ดังนั้น นักออกแบบจึงต้องใช้การตัดกันไว้บ้างในจังหวะที่สมควร ในการออกแบบสัญลักษณ์ให้น่าสนใจน่าตื่นเต้น ควรแทรกการตัดกันในทุกสัญลักษณ์หรือกลุ่มบริบทที่เป็นวัยรุ่น ก็ต้อง

ใช้การตัดกันมาก แต่โดยปกติควรพอประมาณ 6) การลดหลั่น (Gradation) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงลดชั้นทีละน้อย เช่น การลดหลั่นของทิศทาง การลดหลั่นของขนาดใหญ่ไปเล็ก จะก่อให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวที่มักนำมาใช้ในการออกแบบเครื่องหมายที่แสดงถึงการพัฒนาเทคโนโลยี ในใช้การลดหลั่นนั้นจะช่วยประสานในสิ่งตรงข้ามกันได้ดี 7) จุดเด่น (Dominance) คือจุดที่น่าสนใจที่สุด ควรมีเพียงจุดเดียว นักออกแบบจะต้องเน้นขึ้นมา เด่นโดยขนาด เด่นโดยสี เด่นโดยตำแหน่ง เด่นโดยลักษณะพื้นผิวที่แตกต่างกัน แต่ควรพิจารณาเน้นให้เหมาะสม ไม่มากนักเกินไป (ฐปณัท แก้วปาน สราวุธ อิศรานุวัฒน์ และจริยา แผลงนอก, 2563)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เป็นการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการขั้นตอน ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ : ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายโดยอาศัยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้วิจัย จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ผลิต จำนวน 5 คน 3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 คน รวมทั้งหมด 14 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การวิจัยเชิงปริมาณ : ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้บริโภค โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริโภคที่ซื้อไปบริโภคเอง จำนวน 20 คน 2) ผู้บริโภคที่ซื้อไปเป็นของฝากจำนวน 20 คน รวมทั้งหมด 40 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ : ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ : ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity) ผ่านการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ราย ได้ค่าระหว่าง 0.80-1.00 และความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ร่างขึ้นไปทดลองใช้ (Try out) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ที่ใช้วัดความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ค่าความเที่ยงตรงเท่ากับ 0.86 ข้อคำถามทั้งหมดใช้มาตราวัดแบบ 5-point Likert Scale (1=ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง, 5=เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2) ความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์ ส่วนที่ 3) ข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 พัฒนาตราสินค้าบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จากวิทยากรชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย จำนวน 14 คน

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ โดยการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิทยากรชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย จำนวน 40 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ : เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Search) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique)) ได้แก่ ด้านข้อมูล (Data Triangulation) ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) แล้วนำข้อมูลมาสรุป และนำเสนอแบบพรรณนาความ

การวิจัยเชิงปริมาณ : เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และประมวลผล โดยใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับวิทยากรชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ พบว่า ปัจจุบันบรรจุภัณฑ์ของคุกกี้มะเขือเทศของวิทยากรชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ มีลักษณะเป็นพลาสติกที่ไม่สามารถเก็บผลิตภัณฑ์ได้นาน ไม่สามารถกันความชื้นได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นคุกกี้ไม่สามารถรักษาความกรอบไว้ได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีลักษณะที่ปิดมิดชิด กันความชื้นได้ดีและมีรูปทรงที่ทันสมัย เหมาะแก่การซื้อเพื่อเป็นของขวัญหรือการซื้อเก็บไว้รับประทานได้นาน ๆ และตราสินค้าคุกกี้มะเขือเทศในปัจจุบัน กลุ่มแม่บ้านบ้านสีกายเหนือ ได้ใช้รูปมะเขือเทศเป็นตราสินค้า ผู้วิจัยจึงได้ทำการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า

ผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ ที่แสดงให้เห็นถึงจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือมะเขือเทศผสมผสานกับการพัฒนาตราสินค้าที่ทำให้สามารถเข้าถึงได้ทุกช่วงวัย มีรูปทรงที่สวยงามและทันสมัย จำนวน 2 แบบ ดังตารางตารางที่ 1 บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ 2 แบบ

	แบบโหลแก้ว	แบบซองพลาสติก
แบบที่ 1		
แบบที่ 2		

จากการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า พบว่า บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่เหมาะสม ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เฉลี่ยรวม 55.0 เปอร์เซ็นต์ ดังตาราง

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบราคาของผลิตภัณฑ์ก่อนและหลังการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า

ผลิตภัณฑ์	ราคา (บาท)		มูลค่าเพิ่ม (เปอร์เซ็นต์)
	ก่อนพัฒนาบรรจุภัณฑ์	หลังพัฒนาบรรจุภัณฑ์	
คุกกี้มะเขือเทศ (โหลแก้ว)	45	65	44.0
คุกกี้มะเขือเทศ (แบบซอง)	12	20	66.0
เฉลี่ยรวม	28.5	42.5	55.0

ขั้นตอนที่ 2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 47.50) มีอายุ 21-30 ปี (ร้อยละ 72.50) อาชีพนักเรียน นักศึกษา (ร้อยละ 95.00) มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท (ร้อยละ 65.00) และมีค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจด้านรูปแบบของบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า ดังตาราง

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจด้านรูปแบบของบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า

รูปแบบของบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า คุกกี้มะเขือเทศ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ท่านมีความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเดิม	4.18	0.81	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้ามีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ	4.23	0.66	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าจดจำได้ง่าย	4.35	0.65	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าบ่งบอกถึงสถานที่ผลิตอย่างชัดเจน	4.20	0.66	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเสนอข้อมูลของผลิตภัณฑ์ได้อย่างชัดเจน	4.23	0.62	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์	4.25	0.72	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าสามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ได้	4.30	0.66	มาก
บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าไม่ซ้ำซ้อนกับผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเดียวกัน	4.25	0.67	มาก
บรรจุภัณฑ์ที่สามารถขนส่งได้ง่ายและไม่ส่งผลเสียต่อผลิตภัณฑ์	4.23	0.63	มาก
ตราสินค้าสามารถช่วยดึงดูดผู้บริโภค	4.15	0.70	มาก
เฉลี่ยรวม	4.24	0.68	มาก

จากตาราง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบมาก ($\bar{X} = 4.24$) ระดับความพึงพอใจที่มากที่สุด คือ บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าจดจำได้ง่าย ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมาคือ บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าสามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ได้ ($\bar{X} = 4.30$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าไม่ซ้ำซ้อนกับผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเดียวกัน ($\bar{X} = 4.25$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.25$) บรรจุภัณฑ์ที่สามารถขนส่งได้ง่ายและไม่ส่งผลเสียต่อผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.23$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้ามีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ($\bar{X} = 4.23$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเสนอข้อมูลของผลิตภัณฑ์ได้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.23$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าบ่งบอกถึงสถานที่ผลิตอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.20$) มีความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเดิม ($\bar{X} = 4.18$) และ ตราสินค้าสามารถช่วยดึงดูดผู้บริโภค ($\bar{X} = 4.15$)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ได้ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้ พัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ เป็นโหลแก้ว และซองพลาสติก เนื่องจากสามารถขนส่งได้ง่าย ในส่วนของตราสินค้ามีการพัฒนาเป็นลักษณะสี่เหลี่ยม และวงกลม เนื่องจากสามารถให้รายละเอียดสถานที่ผลิตอย่างชัดเจน มีความโดดเด่น 4 ด้าน ได้แก่ 1) สามารถช่วยดึงดูดผู้บริโภค 2) มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ 3) จดจำได้ง่าย และ 4) เหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของทรัพย์ อมรวิญญู ศึกษาเรื่อง การยกระดับผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกองนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พบว่า หลักสำคัญในการออกแบบบรรจุภัณฑ์มีอยู่ 16 ประการ คือ 1) ความเป็นเอกลักษณ์สื่อถึงชุมชน 2) ลวดลายและสีที่สวยงาม 3) สะดวกเหมาะสมกับการใช้งาน 4) โครงสร้างรูปทรงสวยงาม 5) ตราสัญลักษณ์มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว 6) ตราสัญลักษณ์มีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ 7) ตราสัญลักษณ์มีความเรียบง่าย สื่อความหมายได้รวดเร็ว 8) ตราสัญลักษณ์มีความสากล ร่วมสมัย 9) บรรจุภัณฑ์มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว 10) บรรจุภัณฑ์สะอาด สามารถปกป้องและรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ 11) บรรจุภัณฑ์สามารถช่วยส่งเสริมการขายและสร้างมูลค่าเพิ่ม 12) บรรจุภัณฑ์สามารถขนส่งและเคลื่อนย้ายสะดวก 13) การจัดวางองค์ประกอบที่เหมาะสม 14) สื่อความหมายได้ชัดเจน 15) มีเอกลักษณ์โดดเด่น มีความน่าสนใจ 16) มีความคิดสร้างสรรค์ มีความร่วมสมัย โดยเพศหญิง ที่มีอายุ 21-30 ปี อาชีพนักเรียน นักศึกษา มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท มีความพึงพอใจต่อบรรจุ

ภัณฑ์และตราสินค้า ทั้งหมด 10 ประเด็น ดังนี้ 1) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าจดจำได้ง่าย 2) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าสามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ได้ 3) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าไม่เข้าซ้อนกับผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเดียวกัน 4) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์ 5) บรรจุภัณฑ์ที่สามารถขนส่งได้ง่ายและไม่ส่งผลเสียต่อผลิตภัณฑ์ 6) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้ามีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ 7) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเสนอข้อมูลของผลิตภัณฑ์ได้อย่างชัดเจน 8) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าบ่งบอกถึงสถานที่ผลิตอย่างชัดเจน 9) มีความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเดิม และ 10) ตราสินค้าสามารถช่วยดึงดูดผู้บริโภค (ทรัพย์ อมรวิญญู, 2564)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์คุกกี้มะเขือเทศ วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านสีกายเหนือ จังหวัดหนองคาย สรุปได้ว่า

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 47.50) มีอายุ 21-30 ปี (ร้อยละ 72.50) อาชีพนักเรียน นักศึกษา (ร้อยละ 95.00) มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท (ร้อยละ 65.00) ความพึงพอใจด้านรูปแบบของบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า

2. ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบมาก ($\bar{X} = 4.24$) ระดับความพึงพอใจที่มากที่สุด คือ บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าจดจำได้ง่าย ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมาคือ บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าสามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ได้ ($\bar{X} = 4.30$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าไม่เข้าซ้อนกับผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเดียวกัน ($\bar{X} = 4.25$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.25$) บรรจุภัณฑ์ที่สามารถขนส่งได้ง่ายและไม่ส่งผลเสียต่อผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.23$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้ามีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ($\bar{X} = 4.23$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเสนอข้อมูลของผลิตภัณฑ์ได้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.23$) บรรจุภัณฑ์และตราสินค้าบ่งบอกถึงสถานที่ผลิตอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.20$) มีความพึงพอใจในบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าเดิม ($\bar{X} = 4.18$) และตราสินค้าสามารถช่วยดึงดูดผู้บริโภค ($\bar{X} = 4.15$)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีความแตกต่างและหลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางในการขยายช่องทางการจัดจำหน่ายไปยังกลุ่มเป้าหมายที่มากขึ้น
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

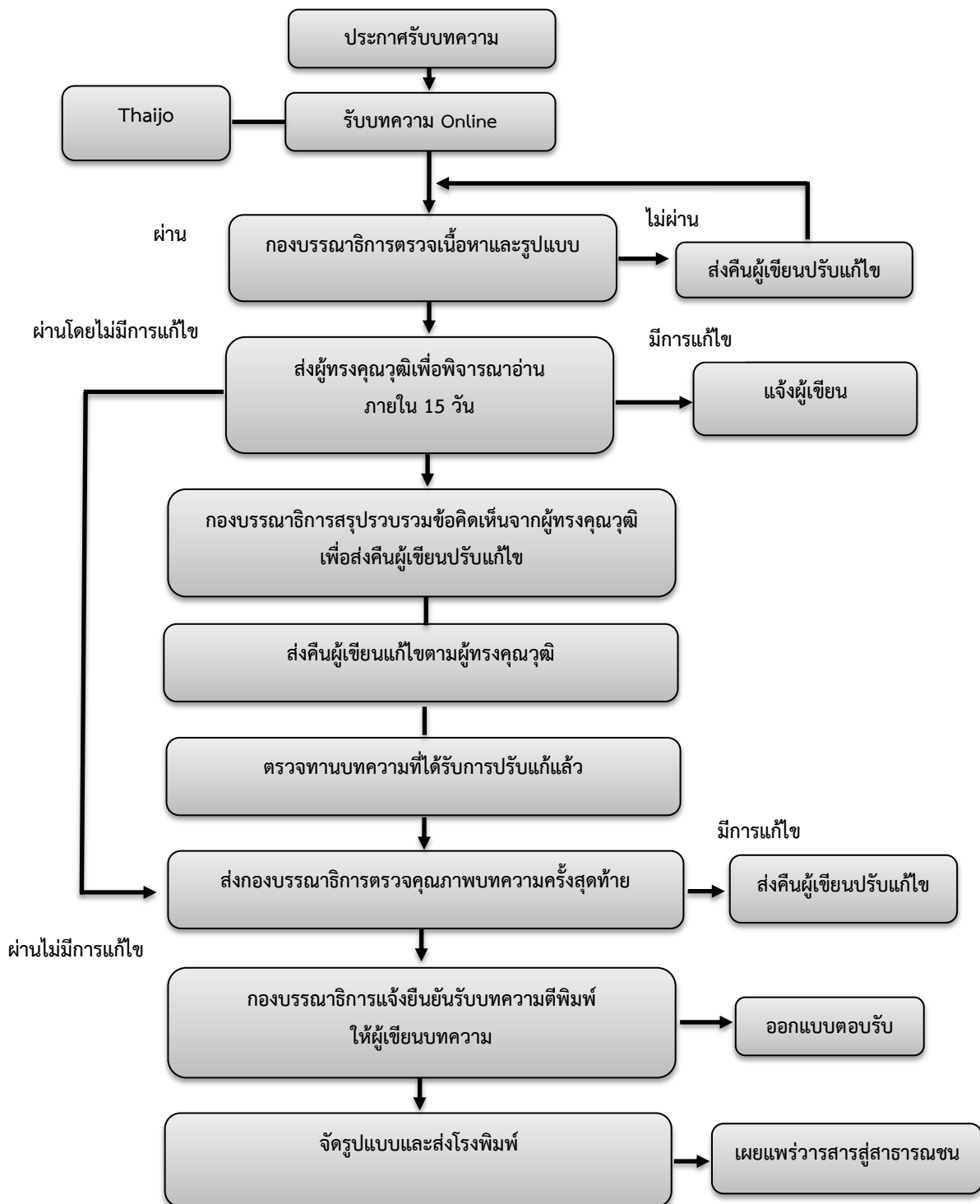
- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2560). *กลุ่มทะเบียนและสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน*. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2565 จาก <http://www.sceb.doae.go.th/>.
- ขวัญชัย สุขศรีวิไลกุล. (2555). ความสัมพันธ์ตราสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ต่อผู้บริโภคไทย. *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, 4(1). 17-24.
- เจณิภา คงอิม. (2564). รูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ของผู้บริโภคในเขตจังหวัดนนทบุรี. *Journal of Humanities and Social Sciences, Rajapruk University*, 7(Special), 342-358.
- ศิษย์ยศ ศิริโปลและทิติพงษ์ สุทธิรัตน์. (2564). วัฒนธรรมการบริโภคตราสินค้ากับการนิยามตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้บริโภค ผ่านการเลือกซื้อตราสินค้า. *วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร*, 6(2), 109-115.
- รูปนัท แก้วปาน สราวุธ อิศรานุวัฒน์ และจริยา แผลงนอก. (2563). หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 22(2), 161-182.
- ณัฐพร ยมรัตน์และพบพร เอี่ยมใส. (2021). การออกแบบบรรจุภัณฑ์เครื่องหอมไทย. *วารสารดีไซน์เอกโค*, 2(1), 58-69.
- ทรัพย์ อมรวิญญู. (2564). การยกระดับผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกองนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย. *วารสารคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 3(6), 103-121.
- ทักษญา สง่าโยธิน. (2560). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์*, 12(2), 11-25.

ประสิทธิ์ เวชบรรยงรัตน์. (2561). ออกแบบบรรจุภัณฑ์รักษ์โลก. *Journal of Information*, 17(1), 37-48.

วชิรญา เหลียวตระกูลและวิจิตรา เหลียวตระกูล. (2017). การพัฒนาผลิตภัณฑ์เห็ดตับเต่าในน้ำเกลือบรรจุขวดแก้วของตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารการพัฒนารชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 5(1), 174-185.

Armstrong, G., Adam, S., Denize, S., & Kotler, P. (2014). *Principles of marketing*. Pearson Australia.

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารศึกษิตาลัย

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

1. ประเภทของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารศึกษิตาลัย

1.1 บทความวิชาการ ได้แก่ งานเขียนทางวิชาการในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่มีการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็น ข้อยุติ ข้อเสนอแนะและประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนค้นคว้าจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น แล้ววิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล

1.2 บทความวิจัย (Research article) ได้แก่ บทความที่นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าใหม่ ๆ ทั้งในด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ เป็นการนำเสนอปัญหาที่ผู้เขียนได้ศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการคำตอบ มีการกำหนดกรอบแนวคิด การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสรุปปัญหาอย่างชัดเจน อันเป็นการสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใด ๆ มาก่อน

2. การจัดเตรียมบทความ

วารสารศึกษิตาลัย ได้กำหนดการเตรียมต้นฉบับไว้ ดังนี้

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 12 – 14 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH SarabunPSK ตั้งค่าน้ำกระดาษขอบบน 3 ซม. ขอบล่าง 1.5 ซม. ขอบซ้าย 2.5 ซม. ขอบขวา 1.5 ซม. กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัด พร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่างพิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้ โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสังกัดหรือหน่วยงาน และ E-mail พิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่อง โดยเอียงมาทางด้านขวา

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

8) ส่งบทความต้นฉบับที่ E-mail : Sjmcunk@gmail.com

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุป มีความกะทัดรัด และสั้น

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

5) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

6) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) หมายถึง ประเด็นที่ผู้วิจัย เสนอแนะขึ้นมาจากผลการวิจัย หรือข้อค้นพบจากการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อให้ข้อมูล คำแนะนำแนวทาง หรือวิธีการใด ๆ แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำ ข้อเสนอแนะไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนา การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน หรือการบริหารจัดการ เป็นต้น

7) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเนื้อเรื่องเท่านั้น ใช้การอ้างอิงแบบ APA

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

3. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสารเพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่ม ใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน และปีที่พิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง โดยการกรอกข้อมูลอ้างอิงในฟังก์ชันการอ้างอิง ของโปรแกรม Microsoft Word 2010 เป็นต้นไป เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า มาด้วย ตัวอย่าง เช่น “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการ ฉะนั้น” (ส.น. 16/35/75) เป็นต้น

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (สมภาร พรหมทา, 2555)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2550)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภากรและคณะ, 2558)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคน ให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

- 1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)
- 2) ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองราย โดยใช้เครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)
- 3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.// สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อหนังสือ.// (ครั้งที่พิมพ์).// สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาทวิ มหาปณฺเฑ. (2557). ดุลยภาพชีวิตเชิงพุทธ เพื่อความมีอายุยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).// ชื่อเรื่อง// (เลขหน้าที่อ้าง).//
สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สมพร รุ่งเรืองกลกิจ. (2553). พระพุทธศาสนากับงานสุขภาพจิต. ใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (บรรณาธิการ). พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก. (หน้า 3-20). กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

(4) บทความจากวารสาร**รูปแบบ :**

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร.// ปีที่ (ฉบับที่), /เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บรรจบ บรรณรุจิ. (2557). พระวัคกลีในคัมภีร์บาลี : จุดเชื่อมโยงที่ยังไม่พบ. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 10(2), 25-44.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อสารานุกรม, / (เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง).
สถานที่พิมพ์: /สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ปรีชา พิณทอง. (2532). คอล่า. ใน สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ, (หน้า 173). อุบลราชธานี : ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

(6) หนังสือพิมพ์**รูปแบบ :**

ผู้แต่ง.// (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อหนังสือพิมพ์, /เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

เปรียญ 10. (22 พฤษภาคม 2562). เหลียวหลังแลหน้ามหาจุฬาฯ ทางเลือกสำหรับคนชนบท. เดลินิวส์, น. 5.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย**รูปแบบ :**

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// ใน ระดับวิทยานิพนธ์ สาขา.// ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาประหยัด ปญญาโร (สุนนท์). (2542). จริยธรรมในลำกลอน. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่ชีกฤษณา รักษาโณมและคณะ. (2556). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”. ใน *รายงานการวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช).

(8) สัมภาษณ์**รูปแบบ:**

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์. //(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์) //ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์. //(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

โกเมทร์ อ่อนนุช. (5 พ.ย. 2560). ความเชื่อเรื่องนาคในพระพุทธศาสนา. (นางสาวเจนจิรา พุ่มแก้ว, ผู้สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์**รูปแบบ :**

ผู้แต่ง. //(ปีที่เผยแพร่) //ชื่อเรื่อง. //เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2562). *สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา* (4). เรียกใช้เมื่อ 18 พฤษภาคม 2562 จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_193297

(10) ราชกิจจานุเบกษา**รูปแบบ:**

ชื่อกฎหมาย. //(ปีที่พิมพ์) //ชื่อเรื่อง (ถ้ามี) //ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์

วิธีการ ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม.
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). *จาริกบุญ-จาริกธรรม*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย
จำกัด.
- ประพันธ์ ศุภสร. (2554). อัมมสันตติ: วิธีการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาของพระนาคเสน.
วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 7(1), 54-61.
- สมภาร พรหมทา. (2534). อดีตตักกบัณฑิตในพุทธปรัชญาเถรวาท. ใน *ดุชนิพนธ์อักษรศาสตร์ดุชนิ
บัณฑิต ภาควิชาปรัชญา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). คอล่า. ใน *สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ*, (หน้า 173). อุบลราชธานี:
ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปัญญา). (2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์
เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. เรียกใช้เมื่อ 4 กันยายน 2556 จาก <https://is.gd/zOr2aQ>
- Boo Elizabeth. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*. Vol. 1 and 2. World
Wildlife Fund. Washington, D.C.
- Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*, 6
(5), 25-28.

4. เงื่อนไขของบรรณาธิการ

เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจประเมินบทความแล้ว มีความเห็นให้แก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืน
เพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก
และขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ หากรายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย
นั้น ไม่ตรงกับแนวทางของวารสารปัญญาภิธาน หรือไม่ผ่านการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิหรือ
เชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว ผู้นิพนธ์บทความจะได้รับลิงก์วารสาร ฉบับที่นำบทความ
ลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความ

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุล ผู้เขียนบทความ (ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุล ผู้นิพนธ์บทความ (อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระเบียบวิธีของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด).....

คำสำคัญ : 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า) (16 pt)

1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างอิงนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีรองรับ).....
2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างอิงงานวิจัยหรือทฤษฎีรองรับ).....
3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา.....
4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

- 1.....(16 pt).....
- 2.....(16 pt).....
- 3.....(16 pt).....

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล.....

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ.....

อภิปรายผล (18pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้ใหม่เป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย.....

.....

สรุป/ข้อเสนอแนะ (18pt)

(16pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กระชับรัดได้ใจความพร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป.....

.....

เอกสารอ้างอิง : (18 pt) อ้างอิงแบบ APA

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความ วิชาการ

ชื่อบทความ(ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ(อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ(ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้สนับสนุนบทความ (อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

.....

.....

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt).....

.....
.....**สรุป (18 pt)**

(16 pt).....

.....
.....**เอกสารอ้างอิง (18 pt) อ้างอิงแบบ APA**

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

.....(16 pt).....

**แบบฟอร์มนำส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารศึกษิตาลัย
วัดศรีสุมงคล ตำบลในเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย**

1. ชื่อ-ฉายา-นามสกุลของผู้นิพนธ์บทความ

(ภาษาไทย).....

ชื่อ-ฉายา-นามสกุลของผู้นิพนธ์บทความ

(ภาษาอังกฤษ).....

ตำแหน่ง :

( ) อาจารย์ มหาวิทยาลัย.....( ) บุคคลทั่วไป

( ) นิสิต/นักศึกษา มหาวิทยาลัย.....

ระดับ ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก

ประเภทบทความ ( ) บทความวิจัย ( ) บทความวิชาการ ( ) อื่น.....

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

2. สถานที่ติดต่อผู้นิพนธ์บทความ

ที่อยู่ติดต่อสะดวกที่สุด.....

.....โทรศัพท์.....E-mail.....

เมื่อคณะบรรณาธิการของวารสารพิจารณาแล้ว มีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินดียอมรับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนั้น และข้าพเจ้าขอรับรองว่า บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และไม่ได้คัดลอกหรือดัดแปลงมาจากของผู้ใดทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสารศึกษิตาลัย ตามอัตราที่ได้กำหนดไว้แล้ว

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้นิพนธ์บทความ

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ : กรุณาส่งแบบฟอร์มไปที่ สำนักงานวารสารศึกษิตาลัย วัดศรีสุมงคล ตำบลในเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย หรือที่ E-mail: Sjmckunk@gmail.com